

**JIHO ČESKÁ UNIVERZITA V PRAZE
FAKULTA VĚDEK O ŽIVOTNÍM PŮDĚ
BUDĚJOVICÍCH**

ZEMĚDĚLSKÁ FAKULTA

Katedra speciální zootechniky

Obor: Agropodnikání

Téma bakalářské práce:
**VYUŽITÍ KONÍ PŘI ZOOTERAPII
V ZIMNÍ A LETNÍ SEZÓN**

Autor:
Jana Malenová

Vedoucí bakalářské práce:
Ing. Jana Zedníková Ph.D.

2014

PROHLÁŠENÍ

Prohláším, že jsem svoji bakalářskou práci vypracovala samostatně, pouze s užitím literatury a ostatních pramenů uvedených v seznamu použitých zdrojů. Prohláším, že v souladu s §47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

V Českých Budějovicích 6.dubna 2014

Jana Malenová

POD KOVÁNÍ

Ráda bych touto cestou pod kovala vedoucí bakalářské Ing. Jan Zedníkové, Ph.D za odborné vedení a v-estrannou pomoc při vypracování bakalářské práce. A dále jezdeckému klubu Rozárka Kutná Hora a paní Haně Hermannové z PL Bohnice za poskytnutí všech potřebných informací a odbornou spolupráci.

Abstrakt

Tato bakalářská práce se zabývá přípravou a využitím koní při hiporehabilitaci v zimní a letní sezoně. Hiporehabilitace je formou zooterapie, která se používá u lidí s mentálním, fyzickým i jiným onemocněním nebo také jako prevence u zdravých jedinců.

V praktické části jsou sledovány klidové a pracovní aktivity koní z psychiatrické léčebny v Praze - Bohnicích a ze soukromé stáje Rozárka Kutná Hora, kde se hiporehabilitace pravidelně provádí. Předmětem pozorování byl režim koní v sezoně (květen) a režim mimo sezonu (leden). V měsíčním režimu je vyhodnoceno procentuální rozložení práce:

1. v terénu
2. na jízdárně
3. na lonflí
4. práce s klienty
5. odpočinek koní.

V detailním rozpracování je pak možno vidět, kolik hodin měsíčně danou aktivitou strávil a to v sezoně i mimo sezonu hiporehabilitace.

Podrobným sledováním bylo zjištěno, že mimo sezonu je nejvyšší pohybovou aktivitou: práce koní v terénu (10,9 hod./konec), tedy objemová práce. Nejméně se s nimi v tuto dobu pracovalo na jízdárně (1,3 hod./konec/měsíc), kde se příprava zaměřuje na základní výcvik a přejíždění. V sezoně největší podíl práce tvoří dle očekávání klientů hiporehabilitace a hipoterapie (18,1 hod./konec/měsíc) a nejméně práce se zde věnuje koním při lonflování (pouze 0,9 hod./konec/měsíc).

Klíčová slova: koně, hiporehabilitace, pohybové aktivity koní, příprava koní

Abstract:

The bachelor thesis deals with the preparation and use of horses during hypotherapy in winter and summer season. Hypotherapy is form of animal assisted therapy, which is used for people with mental, physical or other disease or as prevention in healthy individuals.

In the practical part are monitored rest and work activities from horse Bohnice psychiatric hospital and the private stable Rozárka where hypotherapy is regularly performed. The subjekt was an observing mode of horses in the season, means in the month of May and the regime out of season in January. The scheme is evaluated monthly in percentage according to distribution od field work, the riding arena, work on the lunge, work with clients and relax of horses. In the detailed elaboration we can see how many hours per month the horse spent in given aktivty, in season and out of season of hypotherapy.

It was found that the fieldwork is the most common physical aktivty of horses off the season (10.9 h./horse), so it is volume of work. At least it is worked with them on riding school (1.3 h./horse per month), where the preparation is focused on basic training and added rides. In the season, the largest share of the work is created in accordance with client expectations and hypotherapy and hyporehabilitation (18.1 h./horse per month) and the less work is devoted to horses when lungeing (only 0.9 h./horse per month).

Keywords: horse, hypotherapy, equine physical activity, preparing horses

OBSAH:

1. Úvod	7
2. Literární přehled	8
2.1 Rozdělení zooterapie	8
2.2 Historie hiporehabilitace	9
2.3 Typy hiporehabilitace	10
2.4 Etologie koní	12
2.4.1 Péče o koně	14
2.5 Charakteristika plemen koní nejčastěji využívaných v hiporehabilitaci v ČR	15
2.6 Výběr koní pro terapeutické účely	19
2.7 Pohlavky koní pro hiporehabilitaci	22
2.8 Výcvik a příprava koní na hiporehabilitaci	23
2.8.1 Vztah koně a lovka	26
3. Cíl práce	29
4. Materiál a metodika	30
4.1 Materiál	30
4.2 Metodika	30
5. Výsledky a diskuze	31
5.1 Klidové a pracovní aktivity koní v zimním období	31
5.2 Klidové a pracovní aktivity koní v letním období	35
5.3 Porovnání práce s koňmi ve sledovaných subjektech	40
6. Závěr a doporučení pro praxi	42
7. Seznam použité literatury	44
8. Přílohy	47

1. ÚVOD

Zooterapie je definována jako léčba pomocí zvířat a zahrnuje péči o ně, dotýkání, hlazení, kontakt a komunikaci přes zvíře. Je řada metod terapií pomocí zvířat, o které jsou pěstevány canisterapie (pes), felinoterapie (kočka), ornitoterapie (pták) a také hipoterapie o léčba koněm.

Spojení koně a člověka má hluboké kořeny v dějinách lidské civilizace. Kůň si získal úctu člověka, jaké nedosáhlo žádné jiné zvíře, dokonce ani nejstarší společník člověka - pes. Kůň pomohl člověku civilizaci vybudovat a nejen to, o čem svědčí například, který mohl být člověku prospěšný v roli léčitele. S přibýváním lidí, kteří ho zvládají i v obtížných životních situacích se začíná jevit zooterapie jako jedna z cest, jak tímto lidem pomoci a jakým směrem je možné jít. Terapie je způsobem projevem odborně garantované pomoci člověku. Léčba koněm pěstevány v léčbě pohybových poruch je známá již od 50. let 20. století.

Pohled na léčebné ježdění pro osoby se specifickými potřebami se v jednotlivých zemích různí, každá národní hiporehabilitační asociace vychází pěstevány z jezdeckých tradic dané země. Díky rozdílným názorům na tento druh léčby jsou na koně, kteří provádějí terapii, poskytovány dotace apod. V některých zemích je však chápána jako nadstandardní péče. Tento pohled na hiporehabilitaci je i v naší republice. Zajímavá je i stránka zapojení koní do zooterapie. S rozvojem vdeckého výzkumu léčebného ježdění se pohled na vhodného koně pěstevány pro hipoterapii stále mění. Cílem studií hiporehabilitace je vybrat a připravit klientovi koně na míru. Proto speciální studiska mají k dispozici několik typů koní pro různorodou klientelu, minimálně však dva koně. Počet koní využívaných v terapii se za posledních patnáct let ztrojnásobil. Největší počet koní je v ideálním pracovním věku 10-12 let.

Pro daný obor je třeba vyškolení kvalifikovaných odborníků ve sféře zdravotnické, pedagogické, psychoterapeutické a hipologické. Tento druh zooterapie si však nelze představit bez dotační politiky a vyhovujících prostor k vykonávání (bezbariérovost, krytá hala). Vyufflí koní v zooterapii (hiporehabilitace) máme rozdělit do několika skupin, kde je k vyufflit nejvhodnější. Nejprve je třeba dle následujícího:

- hipoterapie
- sportovní ježdění postřílených
- pedagogicko-psychologické ježdění
- rekondiční ježdění.

2. LITERÁRNÍ PŘEHLED

2.1 ROZDĚLENÍ ZOOTERAPIE

Pod pojmem zooterapie (animoterapie) rozumíme pozitivní afektivní působení zvířete na člověka. Rozdělení podle druhu zvířat:

Hiporehabilitace – využití koně v rámci zooterapie. Hiporehabilitace je souhrnným pojmem pro formy ježdění na koni jako součásti komplexní rehabilitace. Hiporehabilitace je využívána zejména jako fyzioterapeutická metoda.

Felinoterapie – využití kočky v rámci zooterapie. Felinoterapie je založena na kontaktu člověka s kočkou, při němž dochází k vzájemnému pozitivnímu působení.

Canisterapie – využití psa v rámci zooterapie. Canisterapie je jednou z metod rehabilitace, která slouží k podpoře zdraví lidí všech věkových kategorií, při níž se vyvíjí interakce mezi člověkem a psem.

Delfinoterapie – využití delfína v rámci zooterapie. Delfinoterapie se vyvíjí v Thajsku, kde k tomuto účelu mají cvičené delfíny.

Lamaterapie – využití lamy v rámci zooterapie.

Insektoterapie – využití hmyzu v rámci terapie.

Ornitoterapie – využití ptactva v rámci terapie (Velemínský, 2007).

Rozdělení zooterapie podle metod:

- **AAA – Animal Assisted Activities** (aktivity za pomoci zvířat): pirozený kontakt klient se zvířetem zaměřený na rozvoj sociálních dovedností. Cílem je například zlepšení komunikace, motivace, zbavení stresu a uzavřenosti.
- **AAT – Animal Assisted Therapy** (terapie za pomoci zvířat): zaměřený na zlepšení psychického a fyzického stavu klienta.
- **AAE – Animal Assisted Education** (vzdělávání za pomoci zvířat – šedukace): zaměřený na zlepšení výchovy, vzdělání a sociálních dovedností klienta.
- **AACR – Animal Assisted Crisis Response** (krizová intervence za pomoci zvířat (KI)): pirozený kontakt zvířete a člověka, který se ocitl v krizovém prostředí. Zaměřený na zlepšení psychického a fyzického stavu klienta (např. hipoterapie). K zooterapii se dále používají drobná domácí zvířata, hospodářská zvířata, exotická zvířata a jejich kombinace (WWW1, 2008).

2.2 HISTORIE HIPOREHABILITACE

Na přelomu 4. - 5. tisíciletí před novým letopočtem kočovné kmeny koně zkrotily, ochočily a postupně přizpůsobovaly svým potřebám. Kojím sloužil k ostraze stád ostatních druhů domestikovaných zvířat, přesunem na nová stanoviště a v neposlední řadě k rozšiřování území (rytí, křížové výpravy, povoznictví - solné stezky, kočárová doprava, dostavníky, zemědělství, válečná tažení) (**Petlachová a kol., 2007**).

Zmínky o pozitivním vlivu jízdy na koni se objevily již ve spisech starořeckého lékaře Hippokrata z Kósu (5. stol. př. n. l.). První dochovaná lékařská doporučení související s jízdou na koni jsou od Galena z 2. stol. př. n. l. Gerard van Swieten, osobní lékař Marie Terezie, vyzdvihuje fakt, že při jízdě na koni dochází k procvičení celého těla, ovlivní vnitřní orgány, zlepšení spánku a odstraní melancholie. Ve 20. století se objevují práce, ve kterých je hodnocena jízda na koni jako léčivý prostředek u mnohých onemocnění, doporučuje se jako šlachopříjemná i neklidným životem a vyčerpávající práci. Z vývoje je vidět snaha používat jízdu na koni k utužení zdraví obecně, později jako součást gymnastického programu i jako jednu z možností tělesných cvičení. Odpověď prezidenta T. G. Masaryka, který ještě ve věku osmdesáti let jezdil na koni, na dotaz proč rád jezdí na koni: „Protože to je nejrychlejší tělocvik, to se cvičí najednou celé tělo, ruce, nohy, plíce i jen to zkuste.“ Další prokopnicí tohoto odvětví je Lis Hartelová, která se svojí dánskou fyzioterapeutkou stála u zrodu prvních center hipoterapie ve skandinávských zemích v 50. letech 20. století. A návazně na to se od 60. let 20. století začala hipoterapie a jezdeckví pro handicapované amatérsky rozvíjet. K nejvíce organizovanému profesionálnímu rozvoji tohoto oboru dochází v Německu. Protože bylo potřeba komunikovat a předávat si informace i na mezinárodní úrovni, konal se v Paříži v roce 1972 1. mezinárodní kongres, který se v následném ježdění handicapovaných. A v roce 1991 byla založena československá (česká) hiporehabilitační společnost (HS). Sídlo společnosti je dnes v areálu Psychiatrické léčebny Bohnice v Praze. Posláním HS je rozvoj, propagace a zkvalitňování metodiky hiporehabilitace, tedy všech aktivit a terapií s pomocí koní, pro osoby se zdravotním znevýhodněním a specifickými potřebami (**Jiskrová a kol., 2010**).

Koně prochází dle jiných jako nositel poměrně stabilního symbolu. Lidská fantazie vytvořila mnoho podob koně nosícího nějaký symbolický význam. Například bájný jednorožec prolíná mnoha kulturami jako symbol čistoty a lásky. Kresťanství jej navíc spojuje s Kristem a symbolizuje strážce stromu života. Dále keltská mytologie přináší podobu kentaura, jako připomínku divoké přirozenosti v lidech, kterou je nutno přijmout a kultivovat. Známý je i symbol bílé klisny jako nositelky života. Na druhé straně černý hřebec je

vyjádřením nespoutanosti, divokosti a nezkrotnosti sil p sobících v lov ku. K byl vřdy nositelem t ch neju-lechtilej-ích kvalit (**Velemínský, 2007**).

2.3 TYPY HIPOREBIHALITACE

P vodní d lení hiporehabilitace vzniklo v N mecku, sv t je p evzal a více i mén se jím ídí. V echách je hiporehabilitace pom rn mladý obor, který v po átcích p ejímal také n mecké zku-enosti. B hem poslední doby do-lo k prudkému rozvoji tohoto oboru. N mecké len ní je jifl nedosta ující. Proto " eská -kola hiporehabilitace" vytvo ila nové, které výstifl ji specifikuje a roz-i uje terapeutický dosah kon . Zku-ený terapeut respektuje, fle jednotlivé formy jefl ní jsou ur eny pouze pro ur itou skupinu klient a zásadn se odli-ují svým cílem, metodickým postupem práce s klientem a nároky na typ a vlastnosti kon . Zda se poda í teorii úsp -n prosadit i v praxi, ukáfle budoucnost (**Hermannová, 1999**).

Nyní je hiporehabilitace zast e-ující a nad azený název pro v-echny aktivity a terapie v oblastech, kde se setkává k s lov kem se zdravotním znevýhodn ním a specifickými pot ebami. Hiporehabilitace se d lí do n kolika disciplín:

- hipoterapie
- psychoterapie pomocí kon
- aktivity s využitím koní
- parajezdectví.

Hipoterapie je lé ebná metoda, která p sobí na klienta prost ednictvím pohybových impulz , vznikajících p i ko ské ch zi. Dochází k oslovení centrálního nervového systému ó mozku. Ten musí zpracovat informace o dynamických zm nách polohy t la. K má velice podobný pohybový stereotyp ch ze jako lov k. Nesmírná výhoda metody spo ívá v cyklickém opakování pohybového vzorce a v realizaci celé stimulace v prostoru. Psychoterapie pomocí kon ó tato lé ba je založena na p sobení psychologickými prost edky s využitím specifických vlastností kon jako koterapeuta. Indikace pro PPK není limitována fládnou psychiatrickou diagnózou ani v kem. Psychoterapie pomocí koní je kvalitní sou ástí komplexní pé e o pacienty/klienty v-ech v kových skupin. Aktivity s využitím koní ó zde se jedná o metodu speciální pedagogiky, využívací prost edí ur eného pro chov koní a práci s nimi, kontaktu s kon m jako prost edku k motivaci, aktivizaci, výchov a vzd lávání lidí se zdravotním postiflením a specifickými pot ebami. Cíle je moflné rozd lit do t chto oblastí: rozvoj sociálních schopností a dovedností, snížení rizika sociálního vylou ení, rozvoj psychické kondice, pozitivní ovlivn ní chování, zlep-ení zdraví a fyzické kondice, pozitivní a smysluplné trávení volného asu. Parajezdectví jako disciplína hiporehabilitace je zam ená

na sportovní výsledky a rekreaci, tudíž nejde o terapii. Existují zde různé disciplíny paravolby, paradrezura, parawestern, paravozatajství, paraparkur, hry Special Olympics atd. Odlišnost od nešparaů soutěží je v tom, že každý je speciálně vybraný a trénovaný, aby byla zajištěna co nejvyšší bezpečnost pro jezdce (WWW2, 2003).

Podle **Drhovského (2004)** se v hipoterapii jedná o využití působení kroku koně na pacienta. Jedná se o metodu vyvíjející ve vysokém rozsahu podněty z periferie organismu, které cíleně ovlivují postihnuté funkce lidského těla. Pedagogicko-psychologické ježdění - vyvíjí se zvláště u psychiatrických pacientů. Cílem je vytvoření bezpečného vztahu pacient-koně nebo, optimálně, vztahu pacient-koně-terapeut-komunita dalších pacientů/lidí. Sportovní ježdění pro handicapované - pacient se učí jezdit na koni, má možnost se zúčastnit sportovních soutěží. V každém případě se často jedná o jedinou možnost např. pro diparetiky, Down syndromy. Výraznou roli hraje motivace a odstupování kvalifikačních stupňů soutěží. Nezastupitelný je bezpečný kontakt handicapovaných dětí s jejich vrstevníky spolu s postupnou asimilací do normálního denního života.

Pravidelná jízda na koni přechází civilizačním chorobám fyzického a psychického charakteru. Uvědomíme-li si, že pohyb má formativní vliv na strukturu (orgány), je z tohoto hlediska jízda na koni přímo ideální prevence a trénink. Koně v jediný okamžik -eterně a fyziologicky "zamstná" všechny systémy lidského organismu. Jízdou je trénován kosterní, svalový, kardiovaskulární a dýchací systém. Dochází k masáží vnitřních orgánů. Koně má i pozitivní vliv na duševní hygienu. Psychologické ježdění koriguje psychické a fyzické symptomy, vyvolané duševními chorobami. Koně svou přirozenou autoritou a reakcemi "nastartuje" emocionální a psychické pochody, vedoucí k částečné nebo úplné nápravě výše zmíněných symptomů: narušený vztah k lidem, ztráta identity, úzkost, agrese, snížené nebo nezdravě zvýšené sebevědomí, sociální maladaptace atd. Pokud se doposud hovořilo o sportu handicapovaných, byli tím myšleni jezdci se smyslovými vadami nebo fyzickým handicapem. Neprávem jsou opomíjeny deštělé skupiny zdravotně oslabených, jako jsou klienti psychiatrie, interního lékařství a mentálně retardované osoby. Právě pro ně, vzhledem k charakteru jejich zdravotního handicapu, by se mělo -eterně rekreační ježdění stát celoživotní aktivitou (**Hermannová, 1999**).

2.4 ETOLOGIE KONÍ

Etologie je především studium chování zvířat v přirozeném prostředí. To lidem může pomoci pochopit, jak zvířata reagují na prostředí, které je třeba neznají (např. lidské domény). Přesněji řečeno, je to studium chování zvířat v prostředí, ve kterém přirozený výběr utváří určité chování. Vzhledem k tomu, že všechny aspekty chování jsou podmíněny přirozeným výběrem, etologie není pouze studium chování vrozeného, ale také studie o tom, jak výběr, podmínky a umělé, ovlivní strategie učení a schopnosti (**D. McGreevy et al., 2007**).

Koně mají dané fyzické dispozice a tyto jim umožňují myslet a jednat určitým způsobem. Navíc mají vrozené vzorce chování, které jim říkají, kdy co udělat. Kdyby se naučily tyto vzorce znát a rozumět jim, pomohlo nám to pochopit koškovou přirozenost a podstatu. Koně jsou stádová zvířata a milují společnost. První pouto vzniká mezi klisnou a novorozeným hříbětem a je velice silné. Toto pouto s věkem hříběte za nepříznivých okolností takhle je možné hříbě od klisny odstavit (**Hillová, 2011**).

Koně se seznamují s různými prvky například zrakem, čichem a sluchem. Oči koně zachycují značně zorné pole, více než 300°. Koně vidí i v noci, jeho oko zachytí více světelných paprsků než oko lidské, například sobě na viděnou ve tmě však koně oslepí více než člověk. Koně rozeznává barvy: červenou, žlutou, zelenou, fialovou, modrou, bílou. Nerozezná červenou od černé. A asi 20 % koní se považuje za krátkozraké, zatímco dalekozrakost je méně častá a to asi do 10 % případů. Co se týče sluchu, koně rozlišují zvuky a rytmy chůze a pozná bezpečnost svého ošetřovatele. Zachytí i zvukové signály, které lidské ucho nevnímá. Koně jsou schopni odlišit i malé zvukové rozdíly, kterými lze mnohonásobit jejich významnost. Drezér udržuje s koňmi například ve volné drezu nepřetržitý ústní kontakt. Při porušení nebo jen při náznaku porušení určené úlohy, jsou slovní varování drezéra zvukově odstupňována a koně je velmi dobře rozlišují, tedy od napomenutí až po energické varování. Nejlépe vyvinutý, ze všech hospodářských zvířat, je u koní a psů čichový analyzátor. Je důležitým orientačním smyslem, má značný význam pro instinktivní flvit, pro vyhledávání potravy, partnera druhého pohlaví atd. Citlivost čichu ovlivňují vnější faktory, například teplota, vlhkost, tlak atd. O čichávání patří k běžným komunikačním projevům klisen i hříbat ve větším společenství na pastvinách. Samozřejmě i vnímavost dotyku je známa, neboť koně reagují na dosednutí mouchy na kůži. Citlivost kůže je však na různých částech těla rozdílná, nejcitlivější jsou rohovka očí, pysky, uši a slabiny (**Dušek a kol., 1992**).

Dalším tématem, které je u etologie koní potřeba zmínit je biorytmus. Biorytmus (biologické hodiny) je cyklické střídání fáze bdělosti a spánku, reprodukčních fází, výměny srsti apod. Nejnovější studie dokazují, že vnitřní hodiny tikají v každé buňce, každé části těla

a v celém těle. Tyto jednotlivé hodiny jsou však podřízeny jakémusi hlavnímu budíku, který funguje jako dirigent orchestru - tedy sloučuje všechny biorytmy a synchronizuje je s vnějším prostředím. Pokud bychom tyto hlavní hodiny vyadily, velmi rychle by došlo k tomu, že by harmonie zmizela, každý "šnástroj" by hrál trochu jinak, což by mělo pro zdraví organismu značující následky. Pro synchronizaci tohoto vrozeného biorytmu s vnějším prostředím je nejdůležitějším faktorem světelná a tmavá. CNS na základě informace o světle dává signál k uvolnění příslušných hormonů - a ty nám zase říkají, zda je čas spánku, jídla nebo aktivity. Tyto výkyvy stavu mohou trvat milisekundy, hodiny, dny, měsíce i roky. Podle toho rozlišujeme různé biorytmy. Nejdůležitější biorytmy u koní jsou cirkadiánní a cirkanuální. Cirkadiánní rytmus - jeho cyklus trvá 24 - 28 hodin. Cirkanuální - roční, sezónní rytmus u koní (**Burdová, 2012**).

Jednou z nejdůležitějších věcí, pro pochopení komunikace s koňmi, je znát jejich schopnosti dorozumívání. Koně se dorozumívají tzv. tělesnou řečí. Tedy pohled, postavení ušních boltců, poloha pysků. Například před zaútočením kůň dává znamení, sklopí uši, vyhnutím ohonu naznačuje kopnutí. Ohrnutí koutků huby je rovněž výstrahou. Kůň se vyjadřuje i hlasem, dává tak najevo svůj individuální stav. Hání je projevem úzkosti. Frkání je projevem nebezpečí. Poznání hlasových projevů koní lovčím je však dosud na neuspokojivé úrovni. Mezi koňmi se v rámci sociální hierarchie vytvářejí přátelské vztahy, často mezi dvojicí vedle sebe ustájených koní. Proto se doporučuje, aby byl vždy ve stáji sudý počet koní, protože v lichém počtu se podmiňuje u osamocněného koně negativní chování, deviace i zlovyky. V chování koní je známá i mezidruhová nesnášlivost při společném pobytu oslů a koní. Koně nesnášejí hýkání oslů a ti jsou zase alergičtí na pach koní. Je ale známé dobré soužití koní se psy a kočkami a dokonce i s jinými zvířaty například s králíky, ovci, papouškem atd. Dobré vztahy koní a psů potvrzuje to, že psi bývají v těsné blízkosti pohybujících se koní, aniž by došlo k závažnému zranění psů kopnutím koně. Závěrem kapitoly pojednávající o etologii lze říci, že aktuálně se stává hlavně problematika zaměřená na determinaci některých rytmů fyziologických funkcí v souvislosti s výkonností chovu. Obecně v chovu koní chybí ucelené studie ekologického charakteru zpracované tak specificky a v takové metodické síle, jako je tomu například v chovu skotu. Obsáhlé metodické zetření etologicko-psychologického výzkumu by mělo utřídit přetrvávající rozdíly v poznání o intelektu koní, o reakci na různé podněty například na schopnost poznání oblíbené lovčiny, na snižující se šebev domů koní v určitých situacích atd. (**Dušek a kol., 1992**).

2.4.1 PÉ E O KON

Zvíře není stroj, a proto je třeba respektovat jeho potřeby, tzn. vyvážit práci a odpočinek koně během roku. Do každodenní péče o koně spadá krmení, napájení, kontrola zdravotního stavu koně a práce s ním. Konkrétnost práce vychází z požadavků na koně a jeho předpokladů. Dalším nezbytným faktorem je správně plánovaná práce během sezóny tzv. management koně (**Paalman, 1998**).

Za normálních okolností by měl koně přijímat asi 2 % potravy k poměru své tělesné hmotnosti. Krmení koně by mělo být provedeno minimálně dvakrát denně, avšak častěji je lepší, ale ne vždy praktické. Nejlepší je krmit málo a často, protože koškový fláudek je malý a je vyroben především pro pastvu (malé množství potravin neustále vstupuje a vystupuje z fláudku). Mělo by se krmit ve stejnou dobu každý den. Jakmile se koně přizpůsobí době krmení, neměla by se měnit. Pokud je nutné změnit dobu krmení, tak je třeba postupně. Musí to však být v souladu s tím, čím budete krmit koně každý den. Nemělo by se měnit libovolný typ, značka nebo množství krmiva. Pokud je třeba provést změnu, tak také postupně. Například pokračovat ve stejné dávce a postupně každý den míchat novou, nebo postupně přidávat či snížit množství krmiva, dokud nebude zcela provedeno (**Anonym2, 2006**).

Základní částí krmné dávky pro koně je seno. U některých kategorií koní senem nahrazujeme 40-50% z celkové potřeby vlákniny. Nejvhodnější seno se skládá z kvalitních trav a motýlokvětých rostlin. Další částí krmné dávky jsou jaderná krmiva, jako jsou obiloviny, luštěniny a olejnin. Nejčastěji je krmení 3 krát denně a krmení by mělo trvat asi 2 hodiny. Největší dávka se zkrmuje navěter (**Trupl a kol., 1983**).

Koně potřebuje dostatek čisté pitné vody, a to za všech okolností. Přibližně 50% z tělesné dospělého koně se skládá z vody. Konec by měl pít 20-40 litrů vody každý den. Horký koně, například po cvičení nebo po těžké práci, by neměl mít volný přístup k vodě ihned. Mělo by být umožněno pouze jen pár doušek a pak je třeba krokovat, aby koně vychladnul. Jakmile je tělo koně ochlazené a dýchání se vrátí k normálu, měla by být voda koním volně přístupná. Některé koně mohou odmítnout a pít později (**Anonym2, 2006**).

Potřeba vody se liší především druhem a individualitou zvířete, krmením (při suchém krmení potřeba vody stoupá), povětrnostními poměry a tělesným stavem. Nedostatek vody má velmi vážné následky, zahušuje se krev, zpomaluje trávení, zvyšuje se tělesná teplota a klesá produkce. Při 10% ztrátě hmotnosti z nedostatku vody se objevují vážné zdravotní poruchy, při 22% ztrátě kůň uhynie (bez úplného přívodu vody po 17 dnech). Přibližně se po itá se spotřebou, odpovídající asi 4-5% hmotnosti zvířete (**Trupl a kol., 1983**).

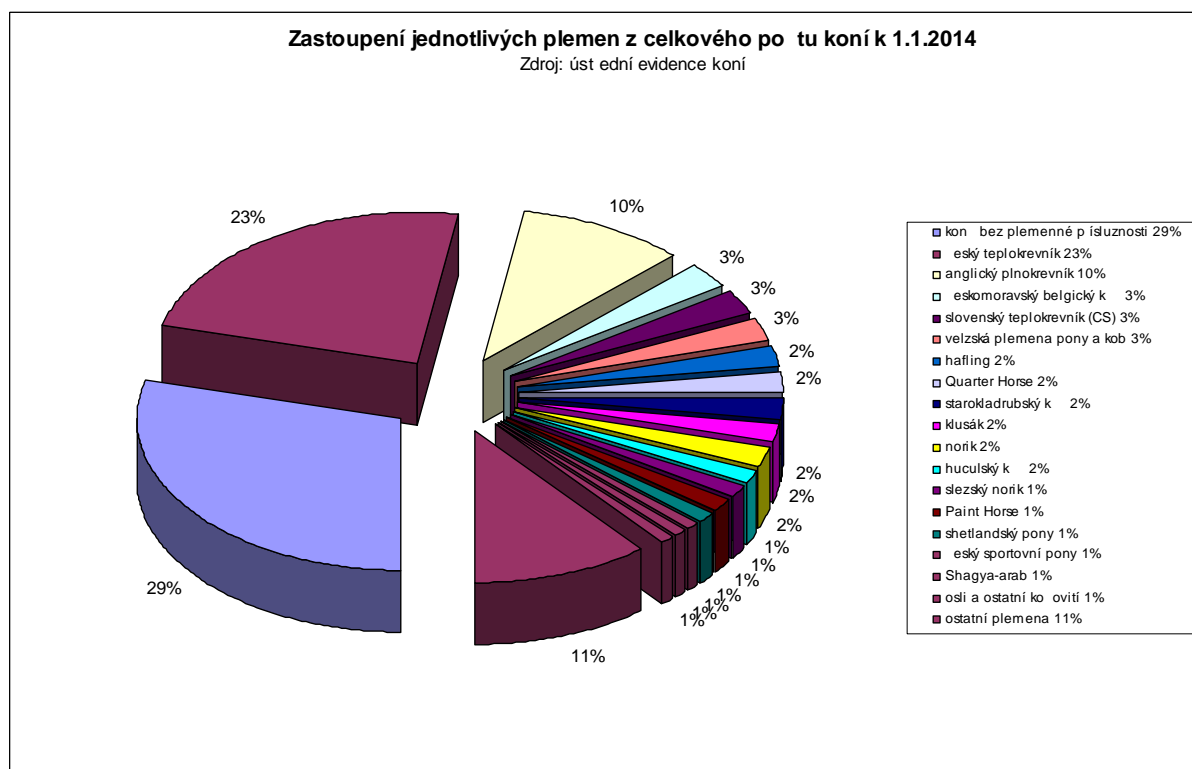
Krom pravidelného krmení, napájení a i-t ní se nesmí zapomenout i na dlouhodobou pé i o kon , jako je například pé e o kopyta, pravidelné od ervení a dal-í.

2.5 CHARAKTERISTIKA PLEMEN KONÍ NEJ AST JI VYUŤÍVANÝCH V HIPOREHABILITACI V R

V laickém sv t se vedou r zné diskuze o plemenech koní, které by m ly být vhodné pro hiporehabilitace. Odborníkovi je jasné, že rozhodující vlastností, podle které se provádí výb r kon pro hiporehabilitace, není jeho plemenná p íslu-nost. Třoká -kála pacient s pestrým klinickým obrazem vyfladuje kon r zného temperamentu a exteriéru (**Horá ek, Hollý, 2005**).

Z dvodu -írokové pot eby mobilních prost edk pro vojenské i civilní ú ely, byla obdobím nejintenzivn j-í tvorby plemen koní druhá polovina 19. století. V pr b hu 20. stol. ztratil k v d sledku technického pokroku v t-inu d ív j-ích funkcí. Naopak díky pot ebám návratu lov ka k p írod a mořnostem vyuffití volného asu postupn nar stal společenský význam kon . Za t chto okolností vzrostl zájem chovat plemena a uffitkové typy vyuffívané v r znorodých oblastech. P estofe neexistuje plemeno koní zám rn vy-lecht né pro vyuffití v hiporehabilitaci, setkáváme se p i dlouhodobém sledování koní za azených do hiporehabilitace ast ji s ko mi ur itých plemen. Je t eba mít na pam ti i fakt, že p i výb ru kon pro hiporehabilitace asto p evařuje hledisko individuálních vlastností jedince nad jeho p íslu-ností k ur itému plemeni. V n kterých zemích je p esn definována vhodnost kon na hipoterapii ó nap . ve Třycarsku je doporu ován výhradn islandský pony, v Anglii jezde tí poníci a v N mecku, Rakousku a Itálii teplokrevní kon . Je t eba mít rovn fl na pam ti, že v hiporehabilitaci je a bude rozhodující ekonomická stránka, tedy finan ní dostupnost koní. Z uvedených hledisek tedy musíme p istupovat k zásadám výb ru koní pro hiporehabilitace podle plemen a uffitkových typ dostupných v podmínkách eské republiky (**Jiskrová a kol., 2010**).

Zastoupení jednotlivých plemen koní z celkového počtu koní

(Gaudníková, 2014)

eský teplokrevník (dále T) představuje téměř třetinu koní chovaných v ČR. Chovatelským sdružením je Svaz chovatelů eského teplokrevníka (dále SCH T). Cílem tohoto svazu je organizace chovu koní plemene T. SCH T je dobrovolnou organizací chovatelů a majitelů koní plemene T a dalších osob. Podle chovného cíle eského teplokrevníka platí, že cílem šlechtění T je ušlechtilý, korektní a lehce jezditelný kůň, který na základě svého temperamentu, charakteru, prostorné a elastické mechaniky pohybu a pevného zdraví, je vhodný pro všechny druhy výkonnostního jezdeckého sportu v rámci disciplín FEI (Mezinárodní jezdecká federace) a je dobře využitelný i pro běžný jezdecký a rekreační sport a soutěže spřežení. Dospělý kůň T je šestedního rámce (mínimálně velikost), s dobrými liniemi, pevného fundamentu a bez zjevných podmínek genetických vad (Burešová, 2008).

Využití T v zooterapii: díky značné typové roznorodosti je nutné plemeno eský teplokrevník vybírat pro využití v zooterapii individuálně podle požadavků terapeuta. Šlechtění směřuje k mechanice pohybu sportovního koně (prostorný vznosný klus, prostorný cval), kdy právě požadavek chodu eského teplokrevníka může být výhodou při jeho zařazení do terapie. Obecně lze konstatovat, že pro roznorodost plemen nacházíme mezi

jeho p íslu-níky dostate né množství vhodných koní pro využití ve v-ech odvětvích hiporehabilitace (**Jiskrová a kol., 2010**).

Výhody českého teplokrevníka jsou například snadná dostupnost, příznivá cena a velké zkušenosti s tímto koněm. Jeho nevýhodou je třeba velká variabilita typu, v psychice a nízká tolerance monotónní práce (**Velemínský, 2007**).

Dalším plemenem, které je zastoupeno v České republice ve větším počtu je anglický plnokrevník. Anglický plnokrevník je nejrychlejší kůň na světě, vynikající stavby a velké výkonnosti. Od arabských koní se liší rovným profilem, výrazným kohoutkem, ale i silným hrbem a nápadně dlouhou, širokou lopatkou. Chod je nízký, úsporný a dlouhý. Je to typicky dostihový a sportovní kůň, vyžadující intenzivní péči a dokonalý výcvik. Je to zvíře flivé, odvážné, ale mnohdy obtížně ovladatelné a poměrně nesnášenlivé. Pochopitelně jeho agresivní povaha je například úspěšná na závodní dráze. Anglický plnokrevník je kůň velmi svérázný, dá se říct, že každý z nich je osobnost. Má také své rozmory a často prosazuje svoji vůli (**Kholová, 2003**).

Využití anglického plnokrevníka v zooterapii o anglický plnokrevník v našich podmínkách poněkud supluje nedostatek kvalitních koní stejného rámce pro hipoterapii dětí. Jeho chody jsou ploché a velmi prostorné, charakteristikami mechaniky pohybu je rychlost, energie, úspornost, pružnost. Anglický plnokrevník může mít podle individuality labilní nervový systém, je však kůň, který se rychle učí. Pokud neprošel přípravou na dostihové dráze, stává se vynikajícím partnerem pro léčebné ježdění. Je velmi učenlivý o anglický plnokrevní kůň zařazení do zoterapie jsou pro svou spolehlivost vysoce ceněni. Potřebují však zkušeného trenéra a dostatek pohybu v terénu pro uklidnění a srovnání psychiky. Díky konstituci tvrdosti a tím odolnosti vůči zátěži vykonávají anglický plnokrevníci práci v hiporehabilitacích do vysokého věku (**Jiskrová a kol., 2010**).

Výhodami anglického plnokrevníka jsou snadná dostupnost, příznivá cena, mimořádná ochota k práci, mimořádná inteligence. Nevýhodou je však dostihová minulost, vzrušivá psychika, velké nároky na přípravu před terapií (**Velemínský, 2007**).

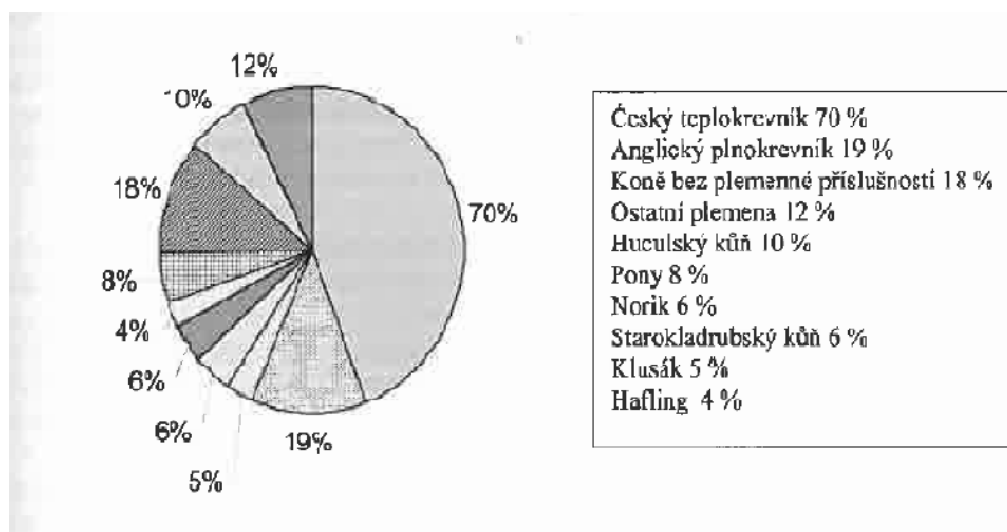
Starokladrubský kůň patří k nejvládnějším teplokrevníkům. Je blízký lipicánům, s nimiž má společné předky, ale je mohutnější. Cílem chovu bylo získat pro císařský dvůr těžké koňské kůň. Ochotně pracuje v těžkém tahu, hodí se k jízdě, osvědčil se v armádě. Starokladrubský kůň vyniká vznošeným, dost vysokým reprezentativním chodem. Je odolný, dlouhověký, plodný, s učenlivou povahou. Dospívá později, ale je výkonný, vytrvalý a pracuje do stáří (**Hošek, Kholová, 2003**).

Využití starokladrubského koně v zooterapii o starokladrubský kůň je vhodný i pro jezdecké využití a je velmi dobrého charakteru, ochotný a pracovitý. Do zooterapie byl v 90. letech zařazen určitý počet koní, kteří byli po dohodě s Národním hřebčínem v Kladruzech nad Labem zapůjčeni pro účely hipoterapie. Jednalo se o koně s drobnými vadami i zdravotními problémy, nevhodné k další plemenitbě. I přes tyto handicapy však prokázali starokladrubští koně mimořádný charakter pro práci a psychickou odolnost a byl by o ně pro hiporehabilitace velký zájem. Kvalitní starokladrubští koně jsou však v současné době pro běžné středisko hiporehabilitace nedostupní pro svoji vysokou pořizovací cenu (**Jiskrová a kol., 2010**).

U chladnokrevného koně se jedná o označení pro temperament - míru vzrušivosti koně. Chladnokrevník má klidný až flegmatický temperament, je méně vznětlivý. Chladnokrevník je mohutný kůň, často s hrubší hlavou, kratším vysoko nasazeným silným krkem, hustou hřívou, rousy a ocasem, nevýrazný kohoutek, tlustá pená, sražená záď, silné končetiny často lymfatické, velká kopyta. Vyflíván je především v tahu (**Petlachová T. a kol., 2007**).

Výhody chladnokrevných koní jsou snadná dostupnost, vynikající tolerance, dobrý charakter při práci, schopnost nosit těžké klienty. Nevýhodou může však být pro ně které klienty široký hřbet a monotónní práce (**Velemínský, 2007**).

Využití chladnokrevných koní v zooterapii o chladnokrevní koně se jeví jako ideální kompromis pro hiporehabilitace dospělých klientů. Jako koně-lechtané pro stereotypní monotónní práci v kroku zvládají dobře velkou zátěž jak po stránce fyzické, tak i psychické. Jsou mohutnější, jsou schopni nést velkou zátěž na hřbetu a v tlapině mají vynikající pracovní charakter. Mezi chladnokrevníky se výrazněji uplatňují lehčí typy koní, především slezští norici a v poslední době i haflingové. Pro spolehlivost a výkonnost jsou v posledních letech cíleně vyhledáváni a připravováni pro terapii (**Jiskrová a kol., 2010**).

(Jiskrová a kol., 2010)

2.6 VÝBĚR KONÍ PRO TERAPEUTICKÉ ÚČELY

I přes dlouhou historii vztahu koní a člověka, se vyskytují problémy a nehody jak při profesionální tak i neprofesionální manipulaci s koňmi. Nedávné studie ukazují, že výskyt těchto problémů a nehod závisí spíše na frekvenci a objemu práce s koňmi, než na úrovni způsobilosti, což naznačuje velkou potřebu výzkumu a vzdělávání osob pracujících s koňmi. Důležitým aspektem lidského vztahu s koňmi je pokusit se zlepšit rozvoj a udržet mezi nimi silný pozitivní vztah. Studie ukazují, že nedostatky v ustájení, krmení koní a v tréninkových metodách mohou vést k dalším problémům mezi koňmi a lidmi (Hausberger et al., 2008).

Dávno neplatí, že výběr a péče o koně je v rukou jezdce. Výběr vhodného koně a požadavky na péči o koně by měly vycházet ze spolupráce terapeuta a instruktora jezdeckví podle okruhu terapie, na kterou je koně připravován. Péče o koně se řídí možnostmi a zkušenostmi trenéra, cvičitele, jezdce, ale v neposlední řadě rovněž požadavky terapeuta. Velkou roli při výběru koně hraje jeho věk. Každé z rozhodnutí, zda si pořídit mladého nebo staršího koně, má své výhody i svá rizika. Mladí koně nejsou zatíženi zlozvyky, ve většině případů mají výborný zdravotní stav a neopotřebovaný pohybový aparát. Jsou ale finančně náročnější. Nejedná se přitom jen o pořizovací cenu, ale péče o koně pro terapeutické účely je dlouhodobá, tedy i finančně náročnější. Volba staršího koně rovněž není bez rizik. Tito koně musí procházet často speciální redrezurou (např. anglickými plnokrevníky vytažení z dostihového tréninku) a mnoho koní má za sebou i nepříjemné zkušenosti s lidmi z minulosti. Starší koně

mohou mít opotřebený pohybový aparát, mohou být opotřebením i psychicky. Naproti tomu jifi mají prověřený charakter, bývají klidnějšího temperamentu a mohou mít i mnoho dobrých pořádaných návyků. Jejich příprava na zapojení do terapie netrvá ve většině případů dlouho (**Jiskrová a kol., 2010**).

Koně má při terapii podstatnou odlišnou funkci než ve sportu. Ve sportu je vyučíván jako športovní náině, zatímco v terapii je členem terapeutického týmu, zprostředkovatelem léčebného úinku a nástrojem v rukou fyzioterapeuta. Při výběru koně jsou rozhodující jeho vlastnosti, které jsou nadřazeny plemenné příslušnosti. Terapeutický kůň by měl být mladý a dokonale zdravý, protože terapie znamená pro koně zátěž v podobě neadekvátně zatíženého hřbetu a velkého psychického vypětí. Samotná příprava koně se rozlišuje podle toho, pro jakou oblast hiporehabilitace bude kůň vyučíván. Základní požadavek u hipoterapie je vynikající mechanika pohybu koně v kroku, dobrý charakter a příjemný temperament. Při speciální přípravě se dbá především na absolutní poslušnost koně s minimální reakcí na podněty z okolí. Naproti tomu kůň připravovaný pro AVK (aktivity s využitím koně) nemusí mít dokonalou mechaniku pohybu, ale pořádkují se koně rzného temperamentu s výborným charakterem při kontaktu s člověkem. Kůň pro parajezectví musí být lehce jezditelný, s výbornou mechanikou pohybu, mimořádně ochotný a trpělivý. V některých případech je třeba koně speciálně přejezdit a vybavit speciálními pomůckami, například jezdců po amputaci horní nebo dolní končetiny. U jezdeckých soutěží pro handicapované musí kůň navíc splňovat podmínky dané soutěží (**Svárovská, 2008**).

Hiporehabilitace je pro koně náročná jako po stránce fyzické, tak psychické. Do terapie by neměl být zařazen kůň mladší 5 let. Předpokládá se, že v 5 letech by měl kůň absolvovat základní výcvik pod sedlem i na ruce a měl by být připravován na nábvyk potěbných dovedností, jako například pivedení a klidné stání u rampy, pohyby jezdce po celém hřbetu a zádi, dotyky po celém těle včetně slabín, atd. Tento kůň ve výcviku může být krátce do terapie zařazen vedle staršího, zkušeného koně, aby si postupně osvojil potěbné návyky. Koně bychom měli přivést do terapie tehdy, kdy je jifi dokončen jejich růst a vývin. Věk koně při dosažení fyzické dospělosti je například 5,5 roku (u některých pozdních plemen i později). Koně do terapie zařazujeme ať je plně dospělý po fyzické, ale především psychické stránce, nejlépe v jeho 5-6ti letech. Co se týká pohlaví koně, tak to ovlivňuje jejich pracovní zařazení do terapie. Pro účely hiporehabilitace se z bezpečnostního hlediska vyučívají pouze valaši a klisny. Pohlavní pud nutí hřebce k vyhledávání říjících se klisen a k páření, které i hřebci jsou v období páření těžko zvladatelné. Podle řádu HS na ochranu koně proti týrání se nemohou terapie účastnit zvířata, která by mohla svým chováním

ohrožovat bezpečnost osob nebo ostatních zvířat. Problematika se týká především zabezpečení těchto koní do terapie. U klisen musíme počítat se změnou jejich chování v období říje. Některé projevy říje mohou být tak silné, že klisny jsou v tomto období nezpůsobilé k práci, jsou výrazně podrážděné. Pro pracovní využití je snadnější práce s valachem. Je bezpečnější pod sedlem, v zářezí nebo v terapii. Do terapie jsou zapouzdřováni již malá dítka od několika měsíců, dítka předkolního věku, ale i dospělí klienti. Při výběru koně si tedy musí poskytovatel jasně uvědomit, pro jakou klientelu a jaký okruh terapie koně vybírá. Zde platí pravidlo, že hmotnost bremene (jezdce) neseného na hřebci koně, by neměla přesáhnout 1/8 živé hmotnosti daného koně (**Jiskrová a kol., 2010**).

U koně sedící na koštěm hřebce zafixováno, co v důsledku úrazu či vrozené vady uflou dlouho, nebo nikdy nezafixoval, tj. zdravý pohyb (**Lantelme, 2009**).

Z lokomotorického projevu koně se pro potřeby hipoterapie používá především krok, proto se v oblasti této problematiky zaměřuje pouze na tento pohybový jev. Hipoterapie využívá koně především při práci s jedinci se zdravotním handicapem či speciálními potřebami a s ohledem na tyto jedince je nutné volit maximální užitek terapie a minimální riziko. Při hiporehabilitaci je k využívání i jiných úhelů samotné jízdy klient na koštěm hřebce, avšak práce pohybu na kráječím koni je považována za nejvýznamnější, především z hlediska vlivu na pohybový aparát jedince. Krok koně nabízí zejména v oblasti hipoterapie jedinou terapii v rytmu a v prostoru (**Jiskrová a kol., 2010**).

Na začátku krokového cyklu se posunuje bederní páteř mírně doprava, stejně jako horní úsek páteře, jezdec se celkově uklání mírně vpravo. Konec v této fázi spočívá v opočetí obou předních končetin a levé zadní, dohlazuje pravou zadní a trup má vychýlen vpravo. Tyto pohyby jsou jednoznačně projevem reakce trupu jezdce na pohyb trupu koně (viz. přílohy obr. 1), (**Vilímek a kol., 2012**).

V kroku vzniká za minutu 90-110 pohybových impulsů. Biomechanika pohybu koně a člověka jsou totožné - jedná se o zkrácený pohybový vzorec. Rytmičtý pohyb koně ve všech rovinách znamená přenos 90-110 impulsů/minuta z periferie přes provazce míšní (zadní rohy) do mozku (**Drhovský, 2004**).

Krok koně se promítá do trojrozměrného pohybu koštěho hřebce, který se stává pro hipoterapii jedinou balanční plochou (viz. přílohy obr. 1). Výsledný pohyb hřebce je modulován individuální tělesnou stavbou koně, jeho momentálním psychickým a tělesným stavem, kadencí, rychlostí a směrem pohybu atd. Dobrý exteriér, zdravotní stav a charakter jsou předpokladem, nikoliv zárukou využitelnosti koně jako terapeuta/spoluterapeuta. Z toho vyplývá, že při výběru koně je důležité posoudit exteriér koně vypovídající o mechanice

pohybu a o kvalitě impulzů hbetu koní p ená-ených na klienta a temperament a charakter, který se projeví v reakcích na podněty a ochotou v požadovaném výkonu (**Jiskrová a kol., 2010**).

2.7 POŤADAVKY KONÍ PRO HIPOREHABILITACI

Terapeutické využití koní je vymezeno legislativou ministerstva zdravotnictví, dále ministerstva práce a sociálních služeb a činnost okolo koní spadá pod legislativu ministerstva zemědělství. Terapeutických aktivit se mohou zúčastnit zdraví koně bez klinických příznaků onemocnění v etn poruch pohybu všech plemen v etn kříženc v dobré kondici. Pro využití koní v terapii je nejdůležitým kritériem vyhodnocení mechaniky pohybu a charakteru koní k požadovanému výkonu. Jako ideální se jeví vytvoření systému výkonnostních zkoušek koní začleněných do terapie, kde by byli koně podrobeni zkoušce způsobilosti a spolehlivosti. Zkoušky koní pro získání licence HS by mohli absolvovat koně ve věku minimálně 5 let bez rozdílu plemenné příslušnosti v etn kříženc. Obsahem navrhovaných zkoušek je:

- posouzení typu koně, hodnocení exteriéru, zdravotního stavu
- posouzením kondice a mechaniky pohybu
- posouzení stupně ovladatelnosti a povahových vlastností při předvedení na ruce
- posouzení zkouškou specifických dovedností
- možnost kontaktu po celém těle
- ovladatelnost při vodění
- přistoupení k rampě
- chování koně během nakládání a sesedání klienta
- reakce koně na neekvané podněty z okolního prostředí (**Casková, 2010**).

V hipoterapii dominuje přímé fyziologické působení pohybu koně na pacienta, proto výsledek léčby přímě závisí na šnaordinování vhodného koně. Při výkonu léčby pacient sedí nebo leží na koni, kterého vede hipolog. Hipoterapeut se zabývá pacientem, kterého polohuje, koriguje a usměrňuje. Požadavky na koně v této disciplíně jsou: jeho perfektní zdravotní stav, pravidelné a klidné chody, perfektní charakter, poslušnost na lonfii, samostatnost, klid u rampy, adaptace na rušivé vlivy okolí a na neadekvátní zátěž. U pedagogicko-psychologického ježdění jsou nároky na koně trochu menší, vyšší nároky jsou spíše kladeny na prostředí, organizaci práce a přípravu koní. V tomto druhu hiporehabilitace klienti/pacienti pracují s koněm více méně samostatně. Buze ze země nebo ze sedla, buze ve stáji, na jízdárně

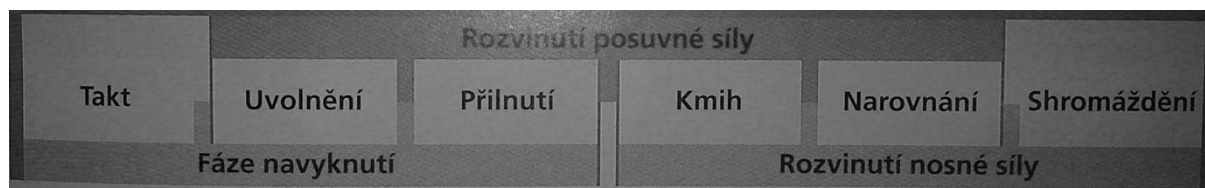
nebo v terénu podle instrukcí terapeuta (psychologa). Od koní se zde požaduje rzný temperament, dobrý charakter, lehká manipulace ze zem , dostate ná psychická odolnost p i st ídání klient . Bez p ípravy závodního kon se nedá obejít u sportu pro handicapované. Klient/pacient podle svých schopností a s p íhlédnutím na sv j psychický, fyzický handicap, absolvuje n kterou jezdeckou disciplínu i v sout ění podob . Jezdec kon vede. Nároky na kon jsou: p edpoklady pro daný sport, lehká ovladatelnost, chodivost a speciální p íjeřd nost ve vztahu k handicapu a ur ěné jezdecké disciplín (**Horá ek, Hollý, 2005**).

Pokud k í pro danou disciplínu spl ũje v ěchny dané požadavky tak výsledkem je, ře toto jezdeckví nabízí efektivní alternativu pro rozvoj svalového tonu a zlep ění drřlení t ěla, s p ídanými výhodami dynamiky pohybu kon . Pouto, které se vyvíjí mezi lov ěkem a kon m také otevírá mnoho nových možností, jako je samostatnost a odpov ědnost. Výhodami jsou: zlep ění kloubní pohyblivosti, rovnováhy a koordinace, zm ny svalového tonu, zv ý ěné sebev domí prost ednictvím zlep ěného sebehodnocení. Dále lep ěí u ění, soust ed ní a prostorová orientace, podn ět a p ířetlost p evzít zodpov ědnost a kontrolu, motivace nastavení a dosaření cíl . Nesmíme v ěak zapomenout, ře řečká ské vedení a schválení je nezbytné pro bezpeč nost a ochranu v ěch zú astn ých (**Anonym 1, 2009**).

2.8 VÝCVIK A P ÍPRAVA KONÍ NA HIPOREHABILITACI

Speciální výcvik a p íprava koní na hiporehabilitaci navazují na základní výcvik. Obecné vzd lání kon je p edpokladem správného chodu kon a s ním související i správné p sobení chodu kon na klienta. Základní výcvik by m ěl trvat asi rok a zahrnovat postupné a p edev ěm trp livé nau ění kon nap . na uzd ní, sedlání, samotného jezdce. V dal ěí fázi by se m ělo p íkro ět k rozvinutí chod , srovnání, p ílnutí kon atd. Tyto stupn vzd lání kon p edstavují promy ělený tréningový systém k posílení pohybového aparátu i psychiky kon , jehoř cílem je prostupnost kon . Výcvik kon lze v zásad rozd ělit do dvou ástí: základní práce a nastavbová práce. K první ásti pat í t ělo takt, uvoln ění a p ílnutí, tedy základ jeřd ní, p í emř v pozadí je vřdy prostupnost kon . Jednotlivé komponenty stupnice vzd lání na sebe navazují a jsou na sob závislé (**Schöffmann, 2006**).

Jednotlivé komponenty stupnice vzdělání koní

(Schöffmann, 2006)

V rámci výcviku koní se evafoval výcvik ze sedla, především u klasické, tzv. anglické školy jezdecké. Problém nastává při práci s koněm ze země. Některí dominantní koně mají problém s uznáním autority vodiče/terapeuta ze země. V poslední době se ve výcviku koní pro terapeutické využití objevují metody založené na praktickém využití poznatků etologie koní - metody tzv. přirozené komunikace (např. natural-horsemanship). V rámci výběru a péče o koně platí více než jiné pravidlo, že s každým koněm pracujeme jako s individualitou. Především u koní vybraných pro terapeutické účely je třeba plně respektovat zvláštnosti koní. Terapeutický kůň se učí celý život (Jiskrová a kol., 2010).

Na začátku péče o koně k hiporehabilitaci je velmi důležité klást důraz na práci s koněm ze země. Ta je pro koně, určeného pro hiporehabilitaci, mimořádně důležitá. Na péči o koně neexistuje žádná obecná pravidla. Každý hipolog musí respektovat individualitu svého koně. Přesto jsou zásady, které musí budoucí trenér hiporehabilitačních koní znát (Horáček, Holý, 2005).

S koněm se snažíme pracovat co možná nejvíce mimo prostory objektu. Volíme zpevněné neasfaltované cesty nebo louky. Koně vodíme u hlavy. Vodičům má možnost kontrolovat oči, uši a celkový výraz koně (Drhovský, 2004).

Ve výcviku není povoleno násilné vyvazování, nadměrné a neadekvátní trestání koní způsobující koni nepříjemnou bolest. Dále nutit koně k výkonům, které neodpovídají jeho fyzickému stavu a biologickým schopnostem a prokazatelně překračují jeho síly, pouštět podněty, pnutí nebo bolest vyvolávajících poměry tak, že by způsobily klinicky zjevné poranění nebo následně dlouhodobé klinicky prokazatelné negativní změny v činnosti nervové soustavy nebo jiných orgánových systémů zvířete (Čásková, 2010).

Podobně jako u lidí, i u koní platí, že každý jedinec představuje individualitu, a již po stránce morfologické, tak i po stránce psychické. Kůň je citlivým barometrem osobnosti člověka, který s ním spolupracuje. Kůň velmi citlivě vnímá aktuální náladu člověka. Přijímá informace, které vyjadřujeme formou neverbální komunikace, ale i verbálně a okamžitě na tyto signály reaguje. Koně neoklameme. Kůň si člověka špeje teprve v okamžiku prvního setkání a podle toho jej nadále vnímá. Kůň je stádové zvíře se stanovenou hierarchií, která se projevuje ve vztazích dominance a podřízenosti. Terapeut by si měl být v domě hierarchického

postavení svého koně ve stáde a cíle jeho v terapii vyvolávat. Lov k s p irozenou autoritou by měl být v dce ó empatický, p irozen klidný, vyrovnaný a p i komunikaci s koněm trp livý. Dává svému partnerovi ó koni ó dost ásu, aby v-e pochopil, nikdy jej netrestá bezd vodn , dává mu pocit bezpe í a klidu. P irozených v dc ení mnoho. Kdyfl má k málo d v ry a bojí se, m fle ublíflit nejen sob , ale i lidem. Tady možná najdeme odpov na otázku, pro n kte í kon v na-ích terapeutických centrech s n kterými terapeuty spolupracují bez problému a jiné nerespektují. Dominantní k nemusí ochotn spolupracovat s kařdým terapeutem, svou pozici si vedle koně musí kařdý vybojovat sám ó jak terapeut, tak klient. Pro ú ely hiporehabilitace se hodí kon ze st edu -kály dominance ó pod ízenost (**Jiskrová a kol., 2010**).

D v rný vztah mezi trenérem a koněm je jednou z nevyhnutelných podmínek. K získání d v ry je pot eba p edev-ím ás. ás se tedy získává zdánlivou ztrátou ásu. Touto problematikou o p irozené komunikaci s ko mi, jako je napojení a následování se podrobn ěji zabývá M. Robertse a metodu šhry ze zem ō blífle popisuje a vysv tluje P. Parelli. Po zdárném docílení vzájemného vztahu a pop ípad ōbsednutí koně nastává II. etapa, kterou je základní výcvik koně. Cílem základního výcviku je dostat koně pod jezdcem do p irozené rovnováhy, docílit toho, aby um l v-echny p echody mezi základními chody, tj. p echody z kroku do klusu, z klusu do cvalu a obrácen . Aby um l p ejít do zastavení z kařdého chodu. Chceme, aby um l vstupovat do uzav ených prostor, aby se dal dob e vodit na ruce. Chceme, aby um l dob e couvat a provád ěl chody do strany. Tato etapa základního výcviku v sob zahrnuje p íjeřl ování pod sedlem v p irozené rovnováze a p stuje takt, uvoln nost a p ílnutí. Takový k ōuflení není plachý a d v uje lov ku (**Horá ek, Hollý 2005**).

Podle **Vehlové (2008)** se výcvik jezdeckého koně skládá ze dvou d leřlitých a ned litelných slořek, které se, n kdy jedna výrazn ěji neřl druhá, táhnou a navzájem prolínají celým jezdecky aktivním řlivotem koně : je to výcvik psychický (= výchova, navykání, získávání, upev ování a zlep-ování d v ry a respektu apod.) a výcvik fyzický (= tréning, zlep-ování koordinace pohybu ěli zlep-ování spolupráce nervové a pohybové soustavy, zlep-ování a zefektiv ování ěinnosti ob hové a dýchací soustavy, posilování pot ebných sval , kloub , kostí, -lach apod.).

Do speciální p ípravy by měl být k za azen po absolvování základního výcviku. Cílem základního výcviku je d kladná p íprava koně pro v-estranné vyuřlití jako jezdeckého koně. P ípravu koně pro terapeutické ú ely d ělíme na fyzickou p ípravu koně ó práce pod sedlem na jízďárn zahrnuje drezurní pr pravu a práci v terénu a nácvik specifických dovedností ó nácvik reakcí nap . na létající mí e, berle, p íjeřd vozíku, p ístupování k ramp

a to např. využitím Parelliho sedmi her, na přípravu na vlastní práci s klientem o využití figuranta k simulaci situací pod klientem. Součástí přípravy musí být odpočinek o jak pasivní (výběh, pastvina), tak aktivní (ideální je vyjížďka do terénu). V ideální případě je možné postupně koně navýkat na nové podněty vedle staršího zkušeného koně, což mladému koni pomáhá zvládnout zátěž při pěstování na zátku vlastní práce v terapii. Časem se mladý koník naučí rozlišovat práci pod jezdcem a práci s klientem. To je důležité pro práci koněoterapeuta. Své zkušenosti se koněm naučí velmi dobře rozlišovat, kdy a co si smí dovolit pod jezdcem a kdy naopak nesmí udlat ani krok navíc. To dává z koní špičkoví profesionální terapeuti. Co se týče vku vs. práce koní, tak i u starších koní by se měla nadále rozvíjet drezurní práce. Zejména v hipoterapii pozorujeme, jak si zkušenější koně vypracovávají vlastní mechanismy, kterými přizpůsobují hbité klienty. Za zvládnutí drezurní práce v etní práci na dvou stopách docílíme srovnání koně, průřez fungujícího hbitu koně, jeho rovnováhy, pravidelnosti chodu, udržení kmihu. Důležité je udržet koně v psychické pohodě. Cvičitel by měl umět posoudit, kdy koně ztratil o práci zájem a hlavně kdy se to začne projevovat na jeho pohybu. Unavený koně neposkytuje kvalitní hybné impulzy. Pěstování u starších koní je třeba pozorně sledovat, jak koně přistupuje k práci, zda koně jeví o práci zájem nebo zda se u něj neprojevují známky únavy, rezignace, nebo v nejzřetelnějších případech prvky naučené bezmocnosti (Jiskrová a kol., 2010).

Výcvik koně trvá přibližně jeden rok a je rozdělen do 4 fází:

- základní výcvik
- nácvik specifických dovedností
- příprava na vlastní práci s klientem
- odpočinek (Svárovská, 2008).

2.8.1 VZTAH KONĚ A LŮVKA

Při setkání s jakýmkoliv zvířetem reagujeme emocionálně. Může se objevit celá škála nejrozumnějších pocitů o strach, zvědavost, náha, ale i třeba odpor. Jsou to reakce, které se neřídí rozumem. Vycházejí z instinktivní stránky naší povahy. Reakce zvířat jsou z největší části řízeny intuicí a instinkty a repertoár jejich vyjadřovacích prostředků je široký-vzdálí se, iniciují kontakt, pouflíjí výhrůžné signály atd. Tímto způsobem zvířata pomáhají člověku rozumět i svojí intuitivní stránce. Ve většině lidí kontakt se zvířetem vzbuzuje příjemné pocity a chovají se specifickým způsobem ve snaze vzbudit u zvířete zájem o jejich osobu o čemž se začíná vytvářet poátek vztahu koně a člověka. K nejznámějším postupům však patří

metody Pata Parelliho, Montyho Robertse, Lindy Tellington Jones a Klause Ferdinanda Hempflinga (**Velemínský, 2007**).

Dleřitým aspektem vztahu kon a lov ka je, aby se zkusil zlep-it rozvoj a udržení silného pozitivního vztahu. Studie ukazují, že nedostatky v podmínkách ízení (ustájení, krmení, možnosti sociálního kontaktu a tréninkové metody), m flou vést ke vztahovým problém m mezi ko mi a lidmi. Byly pouřlity r zné metody k hodnocení a zlep-ování tohoto vztahu, zvlá-t v mladém v ku. Ty ukazují, že as a typ kontaktu hrají roli (**Hausberger et al., 2008**).

V dne-ní dob jsou kon chováni pro sv j pozitivní vliv na fyzickou i psychickou kondici lov ka. Každé zví e, stejn jako lov k, p edstavuje individualitu. Kon jsou citlivým barometrem osobnosti lov ka, jsou schopni vnímat aktuální nalad ní lov ka. Kon nem fleme oklamat, p e te si nás v okamřiku prvního setkání a podle toho nás nadále vnímá. V ideálním vztahu se lov k a k respektují vzájemn , mluvíme o hranici respektu a d v ry. Prost edí stáje nabízí d tem mnořství pozitivních vjem . Kon je nutí p ekonávat strach, tím se jim zvy-uje sebehodnocení. Dochází k budování vztah mezi d tmi a ko mi. K je ov-em relativn pasivní, tím nutí d ti k aktivit . Chceme li s kon m navázat blízký vztah, nesmíme vysílat p íli- dominantní signály, ale zároveň nesmíme dovolit koni, aby je vysílal on. Vyřladují od jezdce v každé situaci jasná rozhodnutí i pokyny a dob e rozpoznají lidskou náladu. Poznají, kdyřl máme strach. Proto d leřitě dbát na pe livý výb r kon pro ur ité jezdce i klienty. Ukázalo se, že pobyt v oddíle je pro d ti jakéhokoli v ku velmi prosp -ný a d ti mají velký zájem o tyto aktivity (**Fro ková, 2013**).

Výzkum vztahu lov ka s kon m je t eba za ú elem posouzení, jak lépe a bezpe n p istupovat ke koním (nap . drření t la, pohledem, atd.), jaký typ p ístup a na asování m flou pomoci v rozvoji pozitivní pouta, jaký vliv lidského ízení a pé e ovliv uje tento vztah, a jak toho m flou být pouřlito pozitivn . Také interakce mezi jezdcem a kon m, hledání optima mezi dv ma jednotlivci. Je to aspekt vztahu lov ka a kon , který vyřladuje pozornost, aby se snířlil po et nehod z jízdy na koni. Na druhé stran , odpovídající znalosti, které mohou zlep-it sou astný stav rychle, jsou snadno k dispozici. V dci by m li hrát významnou roli v p enosu nejen prvku sou astných znalostí etologie kon , ale také tím, že pomáhají rozvíjet pozorovací schopnosti (**Hausberger et al., 2013**).

Co se tý e vztahu kon jřil od h íb te a lov ka, tak bez poznání p írozenosti kon se dá jen t řlko pracovat s h íb tem tak, aby z n ho vyrostl dobrý k . Nauce o p írozenosti kon u í etologie. U ením kon se zabývá teorie u ení, která je z v t-í ásti také sou ástí etologie, klade v-ak v t-í váhu na základní neurofyziologické d je. Každé konání kon je výsledkem

vzorec chování (které jsou spoutány nějakým podnětem), naučeným chováním nebo kombinací obou. Pochopení principu vede k dobrému porozumění umění improvizace. Je třeba si však hned na začátku uvědomit, že když přestane fungovat postup, došlo pravděpodobně k narušení principu. Proto je nutné znát principy, aby mohl lovk diagnostikovat problém a kvalifikovaně změnit postup (**Horáček, Holý, 2005**).

Aby se zdálo, že to, co je potřeba, musí s ním jezdec vhodně komunikovat. Požadavky se musí prosazovat nenásilně, ale účinně a sledně. Pokud lovk jedná s koněm hrubě nebo příliš vlídně, kůň nereaguje správně. Optimální je, když se jezdec snaží pochopit myšlenky a reakce svého koně a na základě toho s ním komunikuje. Ještě se rozvíjí v lovkovi vnitřní, trpělivost, vytrvalost a sebeovládání. Děti a mladiství se při práci s kůněm učí zodpovědnému chování a předvídání situace. Při navázání vztahu s koněm dochází k pocitu radosti a zvykne se sebeovládat. Lovk zažívá pocit úspěchu, což může kompenzovat stresové vlivy z běžného života (**Froková, 2013**).

V České republice se hiporehabilitace stala nositelkou trendu, který při péči o koně preferuje metody přirozeného partnerství mezi lovkem a koněm (**Velemínský, 2007**).

3. CÍL PRÁCE

Hiporehabilitace patří mezi nejrozšířenější metodu léčebného působení zvířat na člověka. Kvalita provádění hiporehabilitace je ve velké míře závislá nejen na vlastnostech využívaných koní, ale také na profesionálním vedení výcviku koní jak při práci s klienty, tak v období péře koní a klidového režimu koní.

Cílem práce je na základě literárních údajů zpracovat přehled o historii a formách hipoterapie, metodách tréninku a péře hipoterapeutických koní, v etnóobecných a speciálních požadavcích na koně. Na základě vlastního sledování pak detailní zmapování klidové a pracovní aktivity koní využívaných k zooterapeutickým účelům a porovnání způsobu práce s koněm v zimním a letním období, vždy po dobu 31 dnů.

4. MATERIÁL A METODIKA

4.1 MATERIÁL

Podkladovým materiálem pro zpracování bakalářské práce byly dotazníky pro kluby, které využívaly koně v zooterapii a sledování vybraných koní. Byly sestaveny dva dotazníky na jednoho koně, a to pro letní a zimní sezonu. Z každého klubu pak byli vybráni a sledováni dva koně, celkem tedy bylo osm dotazníků. Ve sledování byla zahrnuta plemena: fjorský kůň (valach, 17 let), slezský norik (valach, 11 let), pony (klisna, 14 let) a norický kůň (klisna, 11 let).

Dotazník se skládal ze 3 částí:

1. část o identifikaci koně (jméno koně, rok narození, pohlaví, plemeno)
2. část o typu ustájení koně (výběr ustájení, ve kterém se sledovaný kůň pohybuje)
3. část o popisu činnosti (konkrétní denní činnost sledovaného koně, čas aktivity)

4.2 METODIKA

Sledování probíhalo v měsíci lednu 2013 a v měsíci květnu 2013. K porovnání byla zvolena dvě známá hiporehabilitační centra – Stáje Rozárka v Kutné Hoře a Psychiatrická léčebna Praha - Bohnice. Celkem byli sledováni 4 koně, kdy výběr koní byl ponechán na zvážení uvedených klubů. Oběma klubům byly zaslány dotazníky (viz. příloha 1), které v průběhu celého měsíce vyplňovaly a zaznamenávaly tak individuální denní režim každého ze sledovaných koní. Ze Stáje Rozárka to byli dva valaši. Jedním z nich byl fjorský kůň Finn a druhý byl slezský norik Gomez. Z PL v Bohnicích to byly dvě klisny. Jednou z nich byla pony klisna Hvězda a klisna slezského norika Kora. U koní se sledovala fyzická zátěž, počet klientů, se kterými ve sledovaném měsíci pracovali a jejich příprava na ně. Získaná data byla zpracována programem Word Excel 2007.

5. VÝSLEDKY A DISKUZE

5.1 KLIDOVÉ A PRACOVNÍ AKTIVITY KONÍ V ZIMNÍM OBDOBÍ

M síc leden je obdobím mimo sezonu hiporehabilitace. V tomto m síci je minimální počet klientů, koně mají volný program (odpočívají) a neklade se zde tak velký důraz na základní výcvik a poslušnost koní.

Objemová práce v terénu je jedna z důležitých částí, na které je potřeba se u koní zaměřit. Konec této práce nabere svalovou hmotu, připravují se tak nejen fyzicky, ale i psychicky na sezonu, ve které pracují s klienty a musí na ně být 100% spolehnutí. Jak je patrné z tabulky 1, práce všech koní z pozorovaných klubů byla v terénu průměrně 10,9 hodin za měsíc.

Na jízdárně podle tabulky 1 koně strávili průměrně 1,3 hodiny za celý měsíc, což je poměrně málo, ale máme tento nedostatek připisovat například špatnému počasí, které tento měsíc leden provázelo a práce na jízdárně tímto byla omezena. Zohledňuje to i směrodatná odchylka u koní na jízdárně, která není příliš vysoká, tudíž se v obou klubech práce mimo sezonu na jízdárně nelíbila. Je třeba zvážit i možnost kryté haly, kterou mají v PL Bohnice k dispozici. V JK Rozárka tato možnost nebyla.

Klientům se tento měsíc v nově zřízených koních zhruba pouhých 8 hodin. Maximum v lednu bylo 20,8 hodin práce s klienty, kterou odvedl klub Kora z PL Bohnice. Tato vyšší hodnota je dána využitím koní, který slouží v psychiatrické léčebně Bohnice, kde jsou klienti na hiporehabilitaci výhradně celý rok.

Na lonfi dle tabulky 1 strávili všichni koně v tomto měsíci 4 hodiny. Směrodatná odchylka je zde nejmenší, tudíž se práce koní na lonfi v obou klubech odlišovala minimálně. Lonfování je hned vedle objemové práce důležitým prvkem i mimo sezónní přípravu. Konec tak mají pestřejší program vedle objemové práce, posilují i další svalové partie a nabývají pohody, která je u takových koní pro další práci velmi důležitá. Lonfování je také prostředkem ke zvýšení poslušnosti na zvukové pomůcky (hlasové povely). Poslušnost na hlasové pomůcky je důležitá pro ovladatelnost koní i hiporehabilitaci.

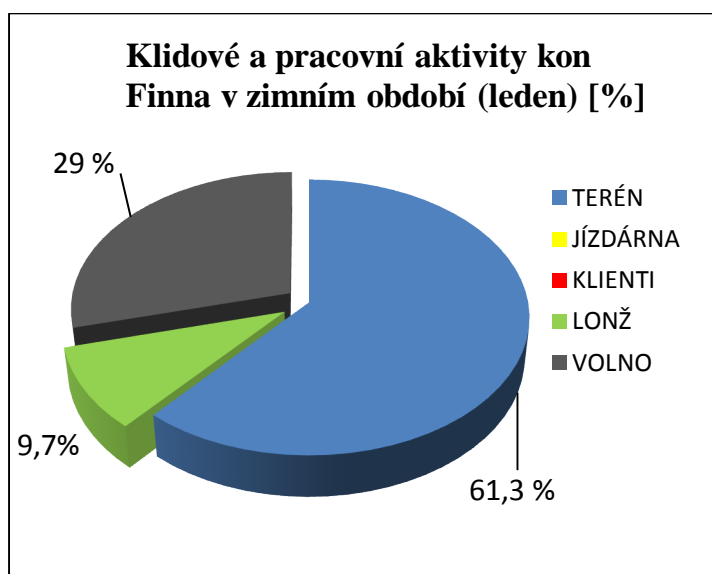
Tabulka . 1- Rozpis práce koní mimo sezonu v hodinách

K	TERÉN	JÍZDÁRNA	KLIENTI	LONĚ
<i>Finn</i>	22	0	0	1,9
<i>Goméz</i>	17,5	0	0	5,2
<i>Hv zda</i>	0	0	11,5	3,5
<i>Kora</i>	4	5	20,8	5,5
Pr m r	10,9	1,3	8,1	4
Sm r. odchylka	9,1	2,2	8,8	1,5
Varia . koeficient	83,3	4,7	76	2
Minimum	0	0	0	1,9
Maximum	22	5	20,8	5,5

Grafy . 1 a 2 jsou v režimu klidovém, bez klient . Hipologové ve sledovaném subjektu se zde zam ěli p edevším na práci v terénu a na lonfi. Casková (2010) uvádí, že sou ástí p ípravy kon ě v hiporehabilitaci je lonfování, jízda pod sedlem, skoky jak pod jezdcem, tak ve volnosti pro udržení dobré fyzické i psychické kondice kon ě .

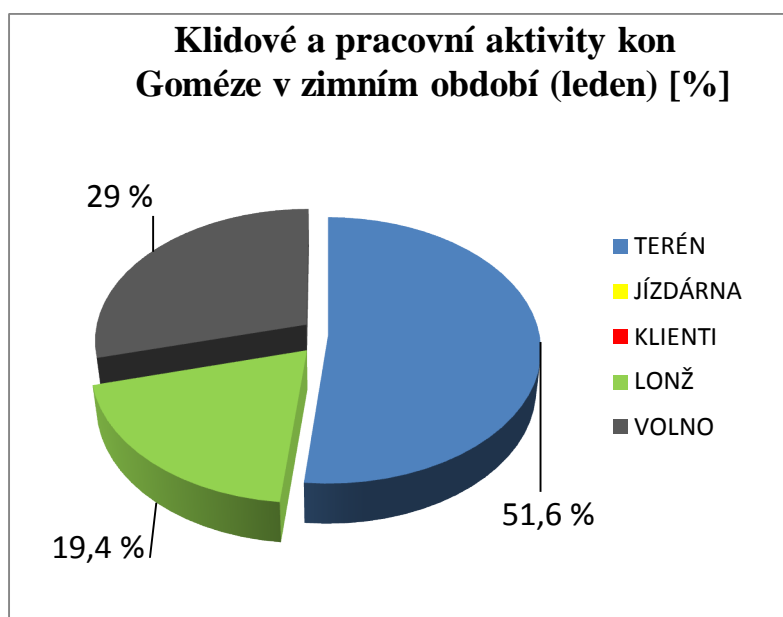
V grafu . 1 je znázorn ěn režim kon ě Finna ze stáje JK Rozárka v m síci lednu ó tedy mimo sezonu. Nejvíce ásu k ě Finn strávil prací v terénu ó 61,3%, což je 18 dní z m síce. Lonfování bylo u Finna z celého m síce na programu 9,7% dní. A zbytek m síce m l Finn volné dny, které strávil ve výb hu, tedy nebyl zcela bez pohybu. M ěme íci, že m l aktivní odpodinek 29% dní v m síci.

Graf . 1

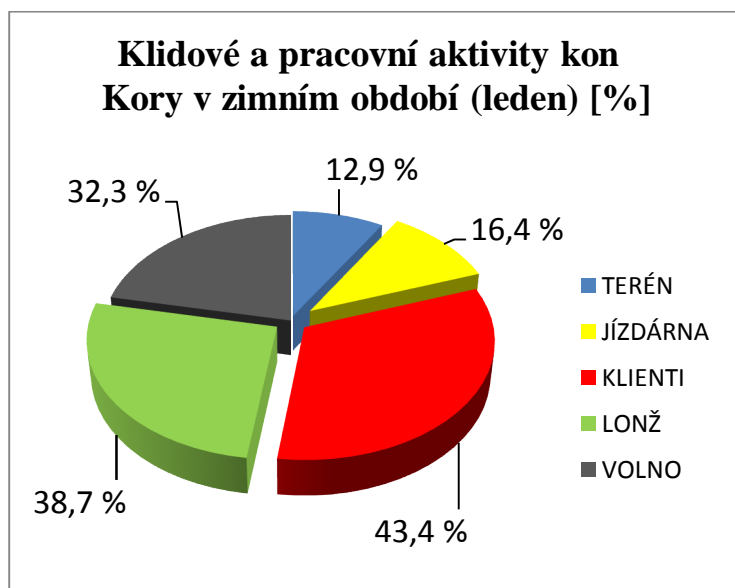
Údaje v grafu . 2 ukazují reflexi kon Gomeze také mimo sezonu (v měsíci lednu). Tento klub má velmi srovnatelný reflex jako klub Finn. Terénní práce tvoří u klubu 51,6 % dní z měsíce, což je oproti práci, při které klub nabývá fyzickou zdatnost, nabývá svalové hmoty. Další kategorií v reflexi klubu Gomeze je v grafu . 2 lonflování, které tvoří 19,4 %, což je 7 dní v měsíci. Lonflování nám napomáhá, společně s kombinací terénní práce, k pravidelnému stídání končetin klubu, se zapojením správných zádech svalů, a tím i správné psychosociální konání klienta při hipoterapii. Důležitý je i již zmíněný odpovídek klubu, který v tomto případě je dle grafu . 2, celých 29 % dní z měsíce, tj. více než třetina z měsíce.

Graf . 2

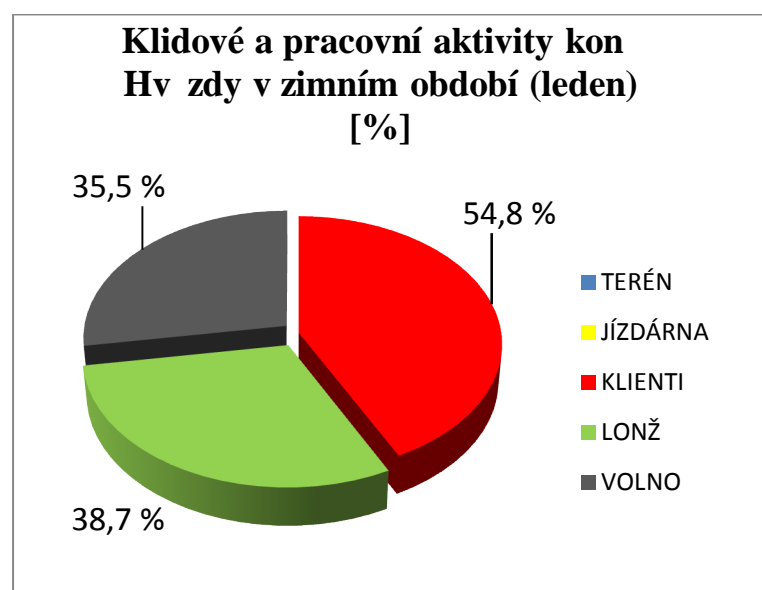
Graf . 3 znázorňuje měsíční reflex klubu Kora mimo sezonu. Program klubu je velmi pestrý. Velké procento (i přesto, že je to v měsíci lednu) zaujímají klienti, a to 43,4% dní v měsíci. Tento vysoký počet klientů je dán ustájením klubu přímo v psychiatrické léčebně, kde léčba hiporehabilitací probíhá rovnoměrně, pravidelně po celý rok. Klub Kora má i dostatečnou práci na lonfi, která je 38,7% dní z měsíce. Hned po lonfi tvoří největší procentuálně velkou skupinu volno (také ve výběhu, jak je tomu u předchozího klubu Rozárka, tedy aktivní odpovídek), které je 32,3%. Další program, který klub Kora má i v měsíci lednu je i terénní práce, která zaujímá 12,9% dní v měsíci. Práci na jízdárně, která zahrnuje základní výcvik klubu, patří hodnota 16,4%. Celkový součet všech aktivit a volna klubu Kora podle grafu . 5 dává 143,7%, což poukazuje na překrývání některých aktivit ve stejný den v jednom měsíci.

Graf . 3

Graf . 4 znázorňuje pracovní a klidové aktivity druhého kon Hvozda z PL Bohnice v měsíci lednu. Nadpoloviční vztupinu programu kon Hvozda tvoří klienti 54,8% dní v měsíci a tato vysoká hodnota může být dána umístěním kon v psychiatrické léčebně, kde je třeba hiporehabilitaci provádět v sezóně i mimo sezónu pravidelně a také na tom může mít i podíl povaha kon, který je ochotný a schopný pracovat s klienty více, než kon ostatní. 38,7% dní v měsíci tvoří u kon Hvozda práce na lonži, která je i tak velkým podílem klientů zpestřením programu kon. Další 35,5 % tvoří volno, kdy je kon ve výhledu. Celkový procentuální součet programu kon za celý měsíc je 129 %, vyšší hodnota je dána překrytím více aktivit ve stejný den v měsíci.

Graf . 4

5.2 KLIDOVÉ A PRACOVNÍ AKTIVITY KONÍ V LETNÍM OBDOBÍ

Práce koní v sezoně je značně rozdílná, ve srovnání s prací mimo sezonu (tabulka 2). Největší rozdíl je v počtu klientů, kdy je průměrný počet hodin, které koně strávili s klienty, 18,1 za měsíc. Oproti tabulce 1, kdy koně pracovali s klienty pouhých 8,1 hodin za měsíc mimo sezonu. Maximum hodin strávených s klientem můžeme připisat koni Hvězda (viz. tabulka 2) z PL Bohnice, který s klienty strávil celých 27 hodin za měsíc květen. Hned za rozdílným počtem hodin s klienty v sezoně je další známý rozdíl v práci na jízdárně.

Dle tabulky 2 koně strávili průměrně 4 hodiny za měsíc na jízdárně, což je o 3 hodiny na koně v průměru více, než mimo sezonu. Zvýšená práce na jízdárně je v sezoně na místě. Koně prochází základním výcvikem, jsou připraveni a posiluje se i jejich psychický stav, aby byli odolní vůči stresu a připraveni na další práci s klienty, které je v sezoně znatelně více. Avšak s koněm Hvězda nebylo na jízdárně pracováno vůbec. Dívčím plemem koně (pony), které vyžaduje jezdce - děti, které jsou schopny koně na jízdárně připravit a provést ho základním výcvikem. Kůra na jízdárně pracoval 1,5 hodiny/měsíc, oba koně jsou z PL Bohnice, kde je průměrná na jízdárně celkově velmi malá. Oproti klubu Rozárka, kde tabulka 2 ukazuje, že kůra strávil na jízdárně 8,2 hodin/měsíc spolu s koněm Finnem ze stejné stáje, který strávil 6,8 hodin/měsíc na jízdárně. U těchto koní můžeme říci, že příprava na klienty a práce s koněm byla důkladnější. Podle Hollého a Hornáka (2005) kromě základního výcviku, který je samozřejmostí, se musí kůra udržovat na neustále úrovni výcviku, aby si udržel rovnováhu, narovnění, pravidelnost chodu, kmitů a hlavně klidné nervy.

Práce koní v terénu se v průměru příliš neliší od práce mimo sezonu. V sezoně strávili koně pouze o hodinu více, než mimo ni, tedy 11 hodin za měsíc. Je zde však největší směřovaná odchylka, což opět svědčí o nerovnoměrnosti terénní práce mezi koněmi individuálně. Kůra nebyl za celý měsíc ani jednou v terénu, ve srovnání s koněm Finnem, kterému připisujeme maximum práce v terénu, a to 18,5 hodin/měsíc.

U kategorie práce na lonfích, je z tabulky 2 znatelné, že je lonflování prováděno rapidně méně než mimo sezonu. Je to průměrně pouhých 0,9 hodin za měsíc. Je zde i největší směřovaná odchylka, což poukazuje, že u všech koní byla práce na lonfích minimální. To je dáno především přípravou koní na lonfích mimo sezonu, v sezoně se klade důraz na klienty, přípravu na práci na jízdárně (popřípadě v terénu). Ovšem podle Hollého a Hornáka (2005) musí každý pracovní den zařadit šrovcvi kouč koně, kde jde o pohybování koně s cílem připravit mu svaly a celý pohybový aparát na práci. Hipolog krátce vykoná koně, potom v sedle nebo na dvou lonfích nějakou dobu pracuje (obvykle deset až dvacet

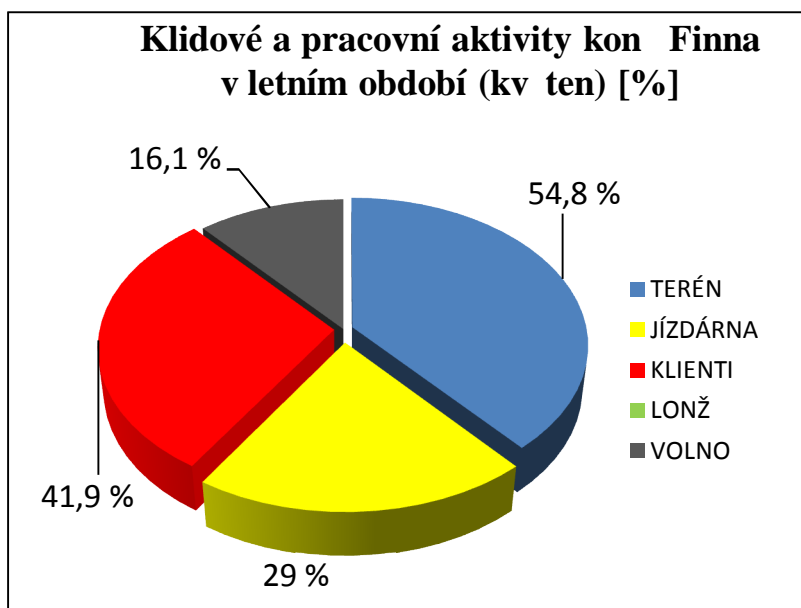
minut) v klusu a snaží se vylepšit jeho pohybovou mechaniku a narovnáni. Opakuje n kolikrát nacvální a zastavení do couvání s cílem zlepšit podsazení a aíl nakonec jde pracovat s klientem.

Tabulka . 2 ó Rozpis práce koní v sezon v hodinách.

K	TERÉN	JÍZDÁRNA	KLIENTI	LONfi
<i>Finn</i>	18,5	6,8	16,7	0
<i>Goméz</i>	15,8	8,2	18,3	0,5
<i>Hv zda</i>	0	0	27	2
<i>Kora</i>	13	1,5	10,5	1
Pr m r	11,8	4,1	18,1	0,9
Sm r. odchylka	7,1	3,5	5,9	0,7
Varia . koeficient	50,4	11,9	34,7	0,6
Minimum	0	0	10,5	0
Maximum	18,5	8,2	27	2

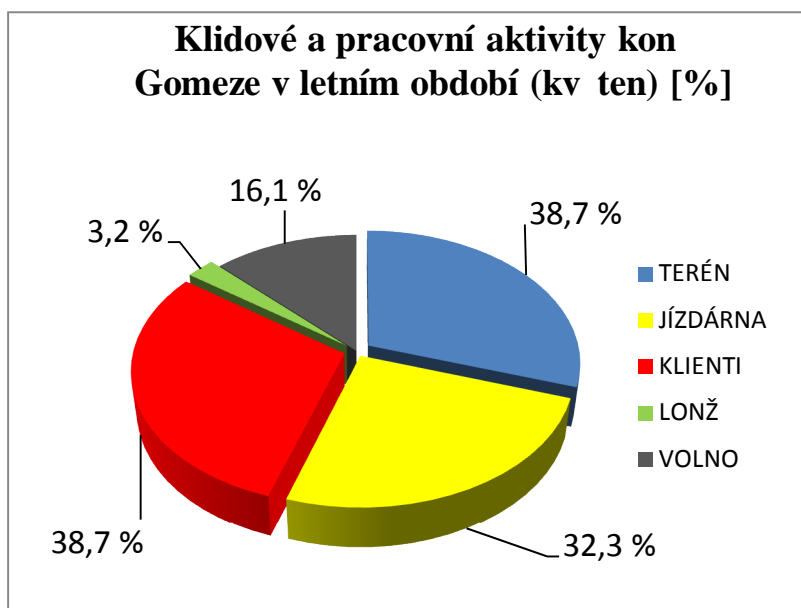
Graf . 5 ukazuje op t na kon Finna ze stáje Rozárka, je zde v-ak znázorn n jeho program v hiporehabilita ní sezon , a to v m síci kv tnu. V tomto m síci se práce v terénu zmen-ila na 54,8% dní spolu s volnem, které je tento m síc 16,1 % dní. Av-ak práce na jízdn , která je pro p ípravu na klienty v hiporehabilitaci velice d leflitá se nám zvý-ila v porovnání s grafem . 1 na 29%. Jelikoí v tomto m síci nar stá po et zájemc a klient na hiporehabilitaci, vidíme zde i procentuální zastoupení, kdy k Finn pracoval s klienty, 41,9 % dní v m síci. Lonflování není v tomto m síci fládné, ale i p esto m fleme íci, fle k m l pestrý program a ádnou pr pravu na klienty, aby se udržel jak ve fyzické tak psychické pohod . Celkový sou et aktivit a volna v reffimu dne v sezon je 141,8 %. Toto vy-í íslo je dáno tím, fle n které aktivity kon se p ekrývají v jednom dni (nap íklad m l k Finn terenní práci a ve stejný den m l i klienta).

Graf . 5

Graf . 6 znázorňuje práci kon Gomeze, ale v sezoně v měsíci květnu. Je zde opět vidět velký rozdíl mezi lednovým a květnovým režimem. V měsíci květnu kon Gomez strávil terénní práci 38,7 % a práci na jízdárně 32,3 % z měsíce. Což je velmi podobný program jako u kon Finna v měsíci květnu. U kon Gomeze však byla z 3,2 % zastoupena i práce na lonfi. To může být dáno povahou kon a s tím spojená i příprava na klienty, která musí být u každého kon individuální, tudíž u některých dle kladně. Klienti se k Gomez vnovali 38,7 % z měsíce. Tuto práci měl kon Gomez proloženou i volnem (aktivním odpovídkem ve výbhu), který tvořil 16,1 %. Celkový procentuální součet všech aktivit kon i volna nám dá dohromady 129%. Tato hodnota je opět dána překrýváním se více aktivit během jednoho dne. Hodnota je i vyšší než u kon Finna, z toho je tedy zřejmé, že příprava kon Gomeze byla větší a bylo třeba více aktivit pro tohoto kon za jeden den, než tomu bylo u kon Finna.

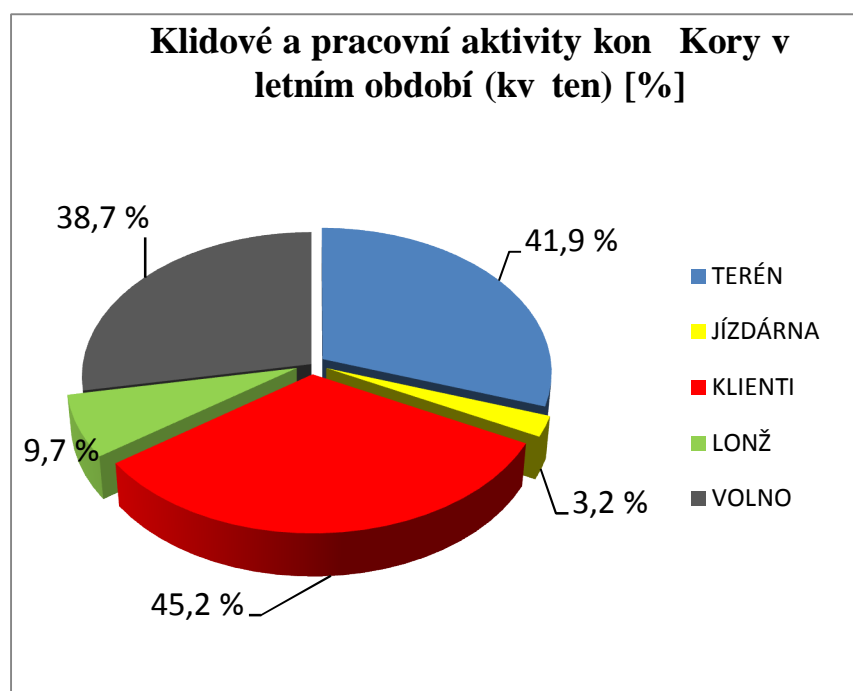
Graf . 6

Podle grafu . 7 u kon Kora v sezon (v m síci kv tnu) stoupl počet klientů jen nepatrně a to na 45,2 %. Zvýšilo se zde procento terénní práce konů o 41,9 %. A zvýšilo se i volno konů na 38,7 %, což je 11 dní volna v měsíci. Odpovědnost konů je velmi důležitá, protože jak uvádí Hollý a Hornáček (2005) unavený kon neposkytuje kvalitní hybné impulzy. Obvykle si kon postupně zvyká na svoji práci a dokáže pracovat pod handicapovanými jedinci několik hodin denně.

Co však mělo značný úbytek v programu konů je lonžování, které se snížilo na 9,7% z měsíce spolu s prací na jízdárně, která také klesla, na 3,2%. V měsíci květnu tvořili program konů z velké části především jen klienti spolu s volnem. Celkový procentuální součet programu konů za celý měsíc je 138,7 %.

Graf . 7

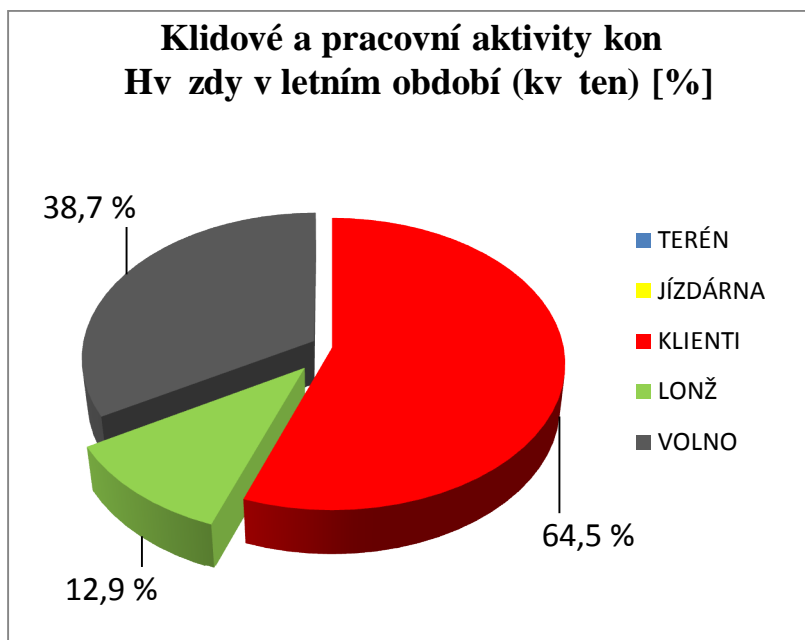
Z grafů . 6 a 7 je znatelné, že v tomto období mají oba koně pestřejší a náročnější program. Jelikož je měsíc květen v sezóně, tak hlavním programem dne jsou klienti. Je zde předaná i práce na jízdárně, která by měla být zaměřena za základní výcvik koně obecně. U koně Gomeze je práce na jízdárně a s klienty procentuálně srovnatelná. U koně Finna však vidíme procentuální převahu práce s klienty, což může být dáno využitelností koně (vhodný pro více kategorií v hiporehabilitaci). Podle slov Smítkové (2010) kůň v hiporehabilitaci musí umět více a je to trochu navíc. Nezáleží na plemeni, ale na klientovi a typu využití. Ovšem u obou koní nám rapidně ubylo práce na lonži, která, je podle Caskové (2010) velmi důležitá, měly by být jedna z nejdůležitějších, pro hiporehabilitaci celkově.

Graf . 8 ukazuje program koně Hvězda v sezóně, tedy v měsících květen. Velké procento zde tvoří opět klienti, v tomto měsíci je to však ještě více než v lednovém, a to 64,5 %, což je 19 dní z měsíce. Hned po klientech má kůň Hvězda dle grafu . 8 volno (aktivní odpočinek ve výběhu) 38,7%. Podle Hollého a Horáka (2005) pokud je kůň využívaný více než 3 hodiny denně, je třeba za adit do týdne nejméně dva dny aktivního oddechu. Fiádné stání v boxu ve stáji. Jeden den ve výběhu s ostatními koňmi a jeden den 2-3 hodinová procházka v nerovnoměrném terénu, při které se jezdí ve všech chodech.

Pro zpestření je zde zařazena i práce na lonži, která v tomto měsíci tvoří 12,9 %. Ze sledování dále vyplývá, že kůň Hvězda má velmi monotónní program v obou měsících. Chybí zde práce na jízdárně, v terénu a je rapidně převaha klientů, kompenzovaná zvýšeným volnem.

Celkový procentuální součet programu koní za celý měsíc je 116,1 %, který je dán překryváním se některých aktivit ve stejný den v měsíci květnu.

Graf .8

5.3 POROVNÁNÍ PRÁCE S KONĚMI VE SLEDOVANÝCH SUBJEKTECH

Koně v obou klubech jsou ustájeni v boxovém ustájení s výběhem. Volno koní tráví ve výbězích ve společnosti jiných koní. Podle Hollého a Horákové (2005) je ideální, když má koně možnost být ve výběhu s ostatními koněmi, což je pro něho nejlepší psychickou rehabilitací.

Celkový program obou koní ve stáji Rozárka je velmi podobný. Koním je věnována stejná pozornost a práce spolu s volnem jsou rozdílně srovnatelné. V JK Rozárka není tedy jeden koně přetříván i z pohledu přípravy na hiporehabilitaci zanedbáván neřeknu druhý. Koně díky pestrosti a rovnoměrnému rozdělení programu jsou ve skvělé kondici i psychické pohodě.

V PL Bohnice není tak velký rozdíl v klidovém měsíci lednu (viz. grafy . 5 a 7) a sezonním měsíci květnu (viz. grafy . 6 a 8), jak je tomu ve stáji JK Rozárka (viz. grafy . 1, 2, 3 a 4). U grafů . 5 a 6 je už známo, že Kora má jiný program pestřejší, je zapojena práce na jízdárně i terén. Ovšem u koní Hvězda v grafech . 7 a 8 převažuje práce s klienty. Rozdílný režim koní mezi kluby je zřejmě způsoben množstvím klientů v psychiatrické léčebně Bohnice je využít hiporehabilitačních koní vyvíjí neřeknu u klubu Rozárka, který se

zaměřuje spíše na soukromou sféru. Ovšem nelze zde říci, že koně mají podobný program, stejnou přípravu a využití v hiporehabilitaci.

Oba kluby mají specializovaný tým a letité zkušenosti s hiporehabilitací, ovšem i výběr hiporehabilitačního centra není snadný. Podle **Caskové (2010)** se vedle kvalitních specializovaných center stále ještě setkáváme například na webových stránkách zájmových sdružení i jednotlivých chovatelů a majitelů koní s nabídkou šipoterapie bez zajištění požadované kvality a kvalifikace. Autorka dále uvádí fakt, že mám koně a vozím na koni osoby s postiflením, je to neznámá, že dělám hipoterapii.

Co se týče výběru plemen v obou sledovaných klubech (norický kůň, pony, fjord a slezský norik), které provozují hiporehabilitaci, jsou to plemena stavbou těla, chodem a temperamentem podobná. Podle **Smíkové (2009)** je vždy na prvním místě otázka, k čemu chceme koně využít a jaká je skladba klientely. Pokud klientelu tvoří lidé s DMO (důlčivá mozková obrna), důležitá je údržba hřbetu koně (aby ho lidé neobsedly), pohyb hřbetu (aby byl naplněn základní princip hipoterapie - stimulace kvalitním pohybem), výška koně (abych děti bezpečně při terapii jistila proti pádu).

Oba kluby se nevěnují pouze hipoterapii, ale i dalším aktivitám s využitím koní. Podle **Smíkové (2009)** je možností zařazení rozmanitých koňských typů. Primárním parametrem zde totiž není pohyb (jako při hipoterapii), který koně předává, ale jeho proložená interakce s člověkem.

6. ZÁVĚR A DOPORUČENÍ PRO PRAXI

Cílem práce bylo zjistit a porovnat program koní v centrech, kde je provozována hiporehabilitace. Zjištěno bylo, že se zde po et klient , m sí ní reflim koní v sezon a mimo sezonu v obou sledovaných klubech.

Byly porovnány kluby JK ROZÁRKA z Kutné Hory a PL BOHNICE z Prahy. P i srovnání jednotlivých klub a konkrétních koní byl zji-t n zna ný rozdíl v m sí ním programu koní.

Z výsledk lze vyvodit následující záv ry:

- mimo sezonu je v pr m ru nej ast j-í pohybovou aktivitou práce s ko mi v terénu (10,9 hod./k)
- nejmén je v pr m ru v m síci lednu s ko mi pracováno na jízdárn (1,3 hod./k / m síc)
- v sezon tvo í nejv t-í podíl práce koní zcela dle o ekávání práce s klienty (v pr m ru 18,1 hod./k /m síc)
- nejmén jsou v sezon kon zat flování lonflováním (v pr m ru pouze 0,9 hod./k /m síc)
- po celý rok je s ko mi pravideln pracováno v terénu (10,9 hod./k , resp. 11,8 hod./m síc), což je nutno hodnotit velmi pozitivn , protože prací v terénu se k psychicky i fyzicky uvolní a sou astn si aktivn odpo ine a m fle pak kvalitn pracovat s klienty
- bylo zji-t no, fle v PL Bohnice kon mají celý rok stejný monotónní program, který zahrnuje velké množství klient v celém ro ním období. Naopak v JK Rozárka je znatelný rozdíl v sezon a mimo sezonu hiporehabilitace. Rozdíl je zde vid t nejen na po tu klient , ale celkov na p íprav a pestrosti programu obou koní. Rozdílnost p ípravy koní v obou klubech m fleme p ípsat prost edí, ve kterém se kon nachází. V psychiatrické lé ebn je v t-í množství klient nefl je tomu v soukromé stáji Rozárka
- p es rozdílnosti vyuffití koní by se mohl program koní v PL Bohnice zlep-ít, ufl jen díky psychické pohod koní, kte í jsou celkem vytíflení. V JK Rozárka by se naopak mohl zvý-ít po et klient v hiporehabilitaci díky vyváflení j-ímu programu koní po celý rok
- oba kluby jsou velice profesionální, mají dlouhou tradici a výsledky p sobení hiporehabilitace jsou v obou klubech znatelné jak na klientech psychiatrické lé ebn Bohnice, tak v soukromé sfé e na klientech, kte í pravideln dochází do JK Rozárka

- doporučením pro PL Bohnice, která má k dispozici krytou jízdárnu, by bylo více práce na jízdárně v novém prostředí a základnímu výcviku v zimním období. Což u JK Rozárka není možné. Dalším doporučením pro oba kluby by bylo zpestření programu koní, kdy by měla být do programu koní zahrnuta práce ve volnosti. Nejedná se zde pouze o pirozenou komunikaci a skákání koní ve volnosti, ale jde o přípravu na klienty. Do této přípravy by měly být zahrnuty různé situace, které mohou při práci s náročnými klienty nastat, například různé překážkové dráhy, imitace létajících předmětů (balonky, plachty), zvuky a další. Mezi koněm a hipologem se touto prací prohloubí důvěra, která získá klid a jeho práce bude kvalitnější.

Závěrem lze říci, že tato práce vyhodnocuje vytíženost koní při hiporehabilitaci aplikované ve známých hiporehabilitačních centrech, a to v sezóně a mimo sezónu.

7. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- 1 - Co je to zooterapie?. In: *Spole nost pro podporu lidí s mentálním postižením v R, o.s* [online].2008 [cit. 2013-10-08]. Dostupné z: www.spmpul.cz/Zooterapie.doc
- 2 - *eská hiporehabilita ní spole nost* [online]. 2003 [cit. 2013-10-08]. Dostupné z: <http://www.hiporehabilitace-cr.com/co-je-hiporehabilitace/>
- ANONYM 1. *HETI: Federation of Riding for the Disable International* [online]. 2009 [cit. 2013-10-15]. Dostupné z: <http://www.frdi.net/EAA.html>
- ANONYM2.*Horse Manure Management: Watering and Feeding Your Horse* [online]. 2006 [cit. 2013-12-02]. Dostupné z: <http://www.aboutyourhorse.com/watering-and-feeding-your-horse>
- BURDOVÁ, M. Pod taktovkou p írody: biorytmus. In: *Equichannel* [online]. 2010 [cit. 2013-10-15]. Dostupné z: <http://www.equichannel.cz/pod-taktovkou-prirody-biorytmus>
- BUREŠOVÁ, J. *eský teplokrevník: ifauna* [online]. 2008 [cit. 2013-10-23]. Dostupné z: <http://www.ifauna.cz/archiv/rocnik/19/cislo/14/clanek/4773/cesky-tepokrevnik/?r=kone>
- CASKOVÁ, V. Lé ba ko mi: Poflavky na hiporehabilita ní kon v R. In: *Equichannel* [online]. 2010 [cit. 2013-10-08]. Dostupné z: <http://www.equichannel.cz/lecba-konmi-33-pozadavky-na-hiporehabilitacni-kone-v-cr>
- DRHOVSKÝ, J. *Hipoterapie: Temperies* [online]. 2004 [cit. 2013-11-20]. Dostupné z: <http://hippo.jinak.cz/>
- DUŠEK, J., a kol. *Chov koní*. Praha 8: Brázda, s.r.o., 1992. 398 s. ISBN 978-80-209-0388-4.
- FRO KOVÁ, V. Jak ovliv ují kon flivot na-ích d tí? *Jezdectví*. 2013, zá í 2013, 98s.
- GAUDNÍKOVÁ, J. *Situace v chovu koní v R, Jezdectví 62*, b ezen 2014. s. 76-77.
- HAUSBERGER, M., ROCHE, H., HENRY, S., VISSER, K. A review of the humanóhorse relationship, *Applied Animal Behaviour Science*. 2008, 1-24s. ISSN 0168-1591.
- HERMANNOVÁ, H. *Equichannel: K VE SLUŽBÁCH LIDSKÉHO ZDRAVÍ* [online]. 1999 [cit. 2013-11-26]. Dostupné z: <http://www.equichannel.cz/kun-ve-sluzbach-lidskeho-zdravi>

HILLOVÁ, C. *Jak kó myslí: Nau te se pozorum t eci ko ského t la*. První. Praha 5: Euromedia Group, k. s. - Knířní klub, 2011. 191s. ISBN 978-80-242-3142-6.

HORÁ EK, K. a HOLLÝ K. *Hipoterapie: Lé ba pomocí kon .* Ostrava: Montanex, a.s, 2005. 293s. ISBN 80-7225-190-2.

HOTĚK, J. a KHOLOVÁ H. *Horses-online: Starokladrubský k* [online]. 2003 [cit. 2013-10-24]. Dostupné z: <http://www.horses-online.cz/index.php?mmi=2&smi=217&bmi=A>

JISKROVÁ, I., CASKOVÁ V. a DVO ÁKOVÁ T. *Hiporehabilitace*. první. Mendlova univerzita v Brn : Edí ní st edisko Mendlovy univerzity v Brn , 2010. 147s. ISBN 978-80-7375-390-0.

KHOLOVÁ, H. *Horses-online: Anglický plnokrevník* [online]. 2003 [cit. 2013-10-24]. Dostupné z: <http://www.horses-online.cz/index.php?mmi=2&smi=217&bmi=A>

LANTELME, V. Lé ba ko mi: hipoterapie - pohybová slořka. In: *Equichannel* [online]. 2009 [cit. 2013-11-01]. Dostupné z: <http://www.equichannel.cz/lecba-konmi-5-hipoterapie-pohybova-slozka>

MCGREEVY, P. D., MCLEAN, A. Roles of learning theory and ethology in equitation *Journal of Veterinary Behavior*. 2007, 108-118s. ISSN 1558-7878.

PAALMAN, A. *Skokové jeřd ní: výcvik kon a jeřdce pro skokový sport, parkurové jeřd ní, stavba parkuru*. Vyd. v e-tin 1. Praha: Brázda, 1998, 359 s. ISBN 80-209-0277-5.

PETLACHOVÁ, T., CASKOVÁ V. a SOBOTKOVÁ E. *Chov koní* [online]. 2007 [cit. 2013-10-30]. Dostupné z: http://web2.mendelu.cz/af_291_projekty2/vseo/stranka.php?kod=525

SCHÖFFMANN, B. *Stupnice vzd lání kon .* Vyd. v e-tin 1. Praha: Brázda, 2006, 169 s. ISBN 80-209-0343-7.

SVÁROVSKÁ, J. *HYJÉ: Kon Zlínského kraje* [online]. 2008 [cit. 2013-11-01]. Dostupné z: <http://www.hyje.cz/turistika/20974/>

TRUPL, J., LERCHE, F., WAKSMUNDSKÝ, S. *Chov koní*. první. Praha: Státní zem d lské nakladatelství, 1983. 411s. ISBN 07-044-83-04.

VEHLOVÁ, D. *V-e o zdraví koní* [online]. 2008 [cit. 2013-11-13]. Dostupné z: <http://www.dominika-svehlova.cz/lonzovani10.asp>

VELEMÍNSKÝ, M. *Zooterapie: ve sv tle objektivních poznatk* . eské Bud jovice: DONA s.r.o., 2007. 335s. ISBN 987-80-7322-109-6.

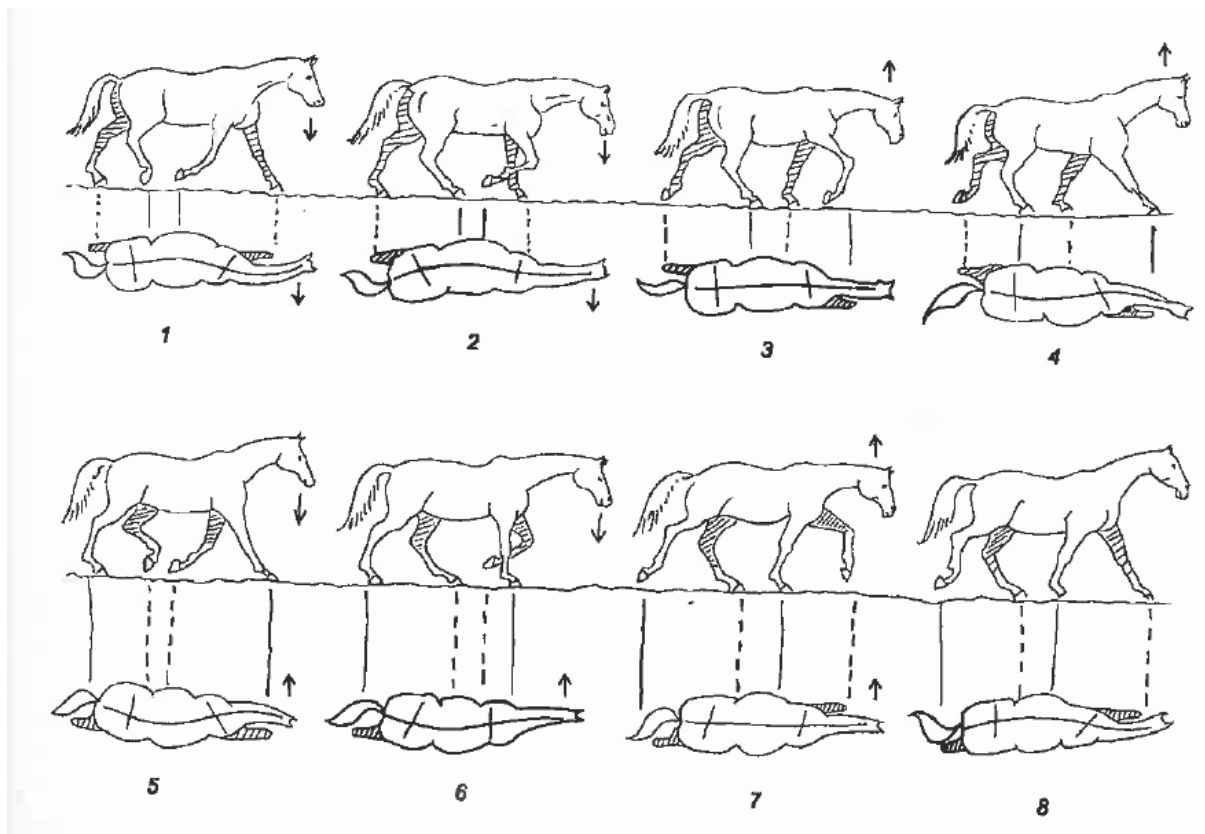
VILÍMEK, M. *Laborato biomechaniky trupu: Diagnostika pohybového systému a sportovní aplikace* [online]2012 [cit. 2013-11-20]. Dostupné z: <http://www.biomechanika.cz/projects/60>

8. P ÍLOHY

Příloha . 1 Dotazník pro vybrané kluby, které využívaly koně v zooterapii

Deník činnosti koně			
Jméno koně:			
Datum narození:			
Otec:			
Matka:			
Plemeno:			
Pohlaví:			
Měsíc sledování:			
Typ ustájení: boxové			
(vyberte)	boxové v kombinaci s výběhem		
	box s přístupem do paddocku		
	vazné		
	vazné v kombinaci s výběhem		
	ustájení ve výběhu 24/7		
	jiné: detailněji popište:		
Datum	Popis činnosti:*	Od-do	Poznámka: **
1.			
2.			
3.			
4.			
5.			
6.			
7.			
8.			
9.			
10.			
11.			
12.			
13.			
14.			
15.			
16.			
17.			
18.			
19.			
20.			
21.			
22.			
23.			
24.			
25.			
26.			
27.			
28.			
29.			
30.			
31.			
* např: pokud kůň nepracoval uvést např. výběh od-do, při celodenním stání v boxe uvést: box 0 - 24 hod. atp			
** do poznámky uveďte prosím např. zdravotní problémy koně, výraznější změny v krmné dávce, jiné zvláštní události			

Obr. . 1.: Pohyb trupu kon

(Jiskrová a kol., 2010)

K Goméz ze stáje JK Rozárka p i hipoterapii

<http://www.stajrozarka.cz/clanky/2008070046/fotogalerie>

K Finn ze stáje JK Rozárka p i hipoterapii

<http://www.stajrozarka.cz/clanky/2008070046/fotogalerie>

Ukázka vyufití hipoterapie u lidí s mentálním postífením

<http://www.lorm.cz/cs/lorm/vyrocní-zpráva-2007.php>

Ukázka vyuffití hiporehabilitace u lidí s fyzickým postífením

<http://www.denik.cz/galerie/hiporehabilitace.html?mm=3075182>

Ukázka odv tví hiporehabilitace ó parajezdectví

<http://www.jezdectvi.cz/kategorie.aspx/sport/clanek/co-se-do-jezdectvi-neveslo>